

Ayetü'l-Kürsi'nin Kavram ve İ'rab Açısından Tahlili

Dr. Öğr. Üyesi Necla YASDIMAN DEMİRDÖVEN

Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İzmir

ORCID: 0000-0001-7153-3507

Özet

Âyetü'l-kürsî adıyla halk arasında meşhur olan Bakara Suresinin 255. ayeti çocukluk çağlarından itibaren ezberletilerek öğretilmekte, hakkında pek çok hadis rivayet edilmektedir. Türkiye'deki camilerde beş vakit namazın arkasından tesbihat öncesinde okunması da asırlar boyunca bir gelenek halini almıştır. Yaptığımız araştırmalar esnasında bu ayetle ilgili özel olarak ele alınmış bir kavram ve i'rab çalışmasına pek rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada bu ayetin kavram ve dilbilgisi açısından tahlili amaçlanmıştır. Öncelikle Ayetü'l-kürsî'nin neden önemli olduğu ve teşvik sebebi incelenmiştir. Ardından içindeki cümleler ayrı ayrı ele alınıp önce kavramlarının ne ifade ettiği sonra cümle olarak manası ve Arapça gramerinde karşılık bulunduğu i'rabı yani dilbilgisi açısından gramer tahlili yapılmıştır. Bazı dilbilimcilerin ayeti açıklaması ile müfessirlerin konuyu ele alışları açısından fark olup olmadığı, kavram, i'rab ile tefsiri arasındaki farklı görüşlerin anlama tesiri tesbit edilmiştir. Yüce Allah'ın adının bazen zamir olarak bazen de sıfatlarıyla tanıtıldığı onsekiz yer tesbit edilmiştir. Yaptığımız inceleme sonucunda Ayetü'l-kürsî'nin neden öne çıkarılıp teşvik edildiği ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âyetü'l-kürsî, Allah'ın sıfatları, Allah'ın İlmî, Şefaât

Abstract

Analysis of Ayat al-kursi in Terms of Concept and Grammar

The 255th verse of the Surah Al-Baqarah, which is famous among the people with the name Ayat Al-Kursi, is taught since childhood and many hadiths are narrated about it. In the mosques in Turkey it has also become a tradition for centuries to read Ayat Al-Kursi before tasbeehat and after the five daily prayers. According to the researches, there is not much conceptual or i'rab (inflections and last vowels) studies in literature which specifically handled about this verse. Therefore, this study aims to analyze this verse in terms of its concept and grammar. Firstly, the importance of Ayat Al-Kursi and the reason why its encouraged excessively were examined. For this review, the seven sentences of this verse were approached separately. Firstly, the meaning of each sentence's concept has examined, then their meanings as sentence and the grammar analysis that corresponds to the Arabic grammar has been done. Whether there were differences in some linguists' and glossators' explanations with regard to the forenamed verse and its interpretation has been investigated. Also, different views' effect on meaning in terms of concept, i'rab and commentary has fixated. Eighteen places were identified, where the name of 'Allah' was sometimes introduced as a pronoun and sometimes as an adjective. As a result of our research, some conclusions were reached about why Ayat Al-Kursi was encouraged and highlighted.

Keywords: Ayat Al-Kursi, Attributes of Allah, The knowledge of Allah, Intercession

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Allah'tan insanlığa gönderilen son vahiy olması hasebiyle İslam tarihi boyunca onu anlamak için çok çaba gösterilmiş, Kur'an ilimleri adıyla pek çok ilim dalında değerli alimlerimiz çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Zira Kur'an iyi bilinmezse, hem dünya hem de ahiret mutluluğundan yanlış anlamalar sebebiyle mahrum kalınacaktır. Kur'an ilimlerine yönelik sahalardan biri de 'i'rabu'l-Kur'an' adıyla bilinen Kur'an'a yönelik dilbilgisi çalışmalarıdır. İlk zamanlarda Arap yarımadasında kimsenin pek aklına gelmeyen bu çalışma Kur'an'ın nüzulundan sonraki yıllar içerisinde Kur'an'ın örnekliliği ile başlamış, Basra ve Kufe ekolleri vasıtasıyla sistemleştirilip zirvelere ulaşmıştır.

İslam'ın ilk dönemlerinde konuşulan fasih Arapça, İslam'ın Arap olmayan unsurlar arasında yayılmasıyla birlikte, lahn dediğimiz telaffuz hatalarının Kur'an okuyuşlarında da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlk olarak Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 69/689) ile başlayan noktalama ve harekeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Hicri II. y.y.in ortalarından itibaren de nahiv çalışmaları başlamıştır (Birişik, 2000: XXII, 377).

Böylece Arapça'ya dair ilimler onüç kısma ayrılarak her biri ayrı bir branş halinde şu konulara ayrılıp incelenmiştir: Sarf, i'râb, resm (kelimelerin yazılış kuralları), me'ânî, beyân, bedî', arûz, kafiyeleler, şiir, inşâ, edebiyat tarihi ve lûgat (Galâyînî, 2012: 21: Aktaran: Demirtürk, 2018: 7).

Kur'an ve Hadisi anlamak gayesinin yanı sıra, dili bozulmaktan koruma amacıyla öncelikle lûgat çalışmaları sonra da Arap dilinin kâide ve kurallarını ortaya koyma çalışmaları başlamıştır. Zira *Mısır, İnan ve Bizans İmparatorluğu'nun* bir kısmının fethedilmesiyle birlikte yabancıların Arap toplumuna karışması sonucu birlikte yaşam başlamış ve bu yabancılar da dînî ve toplumsal gayelerle Arapçayı öğrenmek istemişlerdir (Birişik, 2000: XXII, 377).

Basra dil ekolüne mensub Halil b. Ahmed (ö.175/791) ve Kûfe dil ekolüne mensub Ruâsî (ö.190/806) devrinde başlayan eser çalışmaları Kûfeli İbnü's-Sikkît (ö.244/858) ve Basralı Ebû Osman el-Mâzinî (ö.247/861) ile devam eder. İşte bu dönemde İnan asıllı Sibeveyh (ö. 180/796), *el-Kitab* adını verdiği mükemmel bir eserde hocası Halil b. Ahmed, Ebû İshâk el-Hadramî (ö.127/745), Ahfeş el-Ekber (ö.177/793), Yûnus b. Habîb (ö.182/798) ve Ebû Zeyd el-Ensârî (ö. 215/830) gibi âlimlerden aldığı nakillerle geçmişe dair bütün nahiv bilgilerini sistemli ve düzenli bir şekilde biraraya getirir. Daha iyisinin yazılamayacağını düşünen alimler sonraki üç asırda hep bu eser üzerinde yoğunlaşmış şerh, ihtisar, eleştiri, savunma, üslub gibi çalışmalarını bu eser üzerinden yaparlar (Demirtürk, 2018: 7).

Daha sonraki çalışmalar hep bu temeller üzerine inşa edilmiştir.

Biz de bu çalışmamızda halk arasında Ayetü'l-kürsî adıyla meşhur olan Bakara Suresinin 255. ayetini Kur'an ilimlerinden lûgat yani kavramlarına ve i'râb'ına ağırlık vererek bu kaynaklar ışığında incelemeye çalıştık. Kavramları açıkladıktan sonra kelime ve cümlelerin irabını tahlil ettik. Az da olsa sahamızı ilgilendirmesi sebebiyle kavramlar hakkında bazı müfessirlerin görüşlerine de değindik. Yine Türkçe konuşanların Kur'ân'ı anlamak için sık başvurduğu internet sitelerinden biri olan www.acikkuran.com sitesindeki mealleri karşılaştırarak kaynaklarımızda açıklanan kavramlar ve i'râbla ne kadar örtüştüğünü göstermeye ve bir fikir vermeye çalıştık. Bu ayeti tercih etme sebebimiz sahih hükmü verilen hadislerde bu ayetin ön plana çıkarılması ve teşvik edilmesidir. Doktora veya doçentlik tezi değil de 'Makale' vasfını taşıyan bu araştırmamızda sınırlı sayfa sayısına sahip olmamız nedeniyle ehline malum olan kelimelerden ziyade manasında ihtilaf edilen ve daha ziyade müfessirlerin de derinlemesine tahlil ettiği kavramlara ağırlık verdik.

Ayetü'l-Kürsî'nin Önemi ve Hakkındaki Bazı Hadisler:

Âyetü'l-kürsî'nin fazileti ile alakalı 95 hadis ve yine bu ayet için a'zamü'l-âyât (ayetlerin en büyüğü), efdalü âyi'l-Kur'ân (Kur'an ayetlerinin en efdali), âyetü't-tevhîd (tevhid ayeti) gibi 93 isim tesbit edilmiştir. (Çetin, 1991: IV, 244-245.)

Adını ayetin içinde geçen *Kürsî* kelimesinden almıştır. Übey İbnu Ka'b'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: "Resûlullah (a.s.) bana: "Ey Ebâ Münzir, Allah'ın Kitabından ezberinde bulunan hangi âyetin daha büyük olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Ben: "O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O, Hayy'dir, Kayyûm'dur (yani diridir her şeye kıyam sağlayandır)" (Bakara: 2/255). dedim. Göğsüme vurdu ve: "İlim sana mübârek olsun ey Ebu'l-Münzir!" dedi." (Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn*: 258, (810); Ebû Dâvud, *Vitr*: 17, *Salât*: 352 (1460).)

Buhârî'nin Ebu Hureyre'den rivayetinde Hz. Peygamber'in onu fitir sadakasını korumakla görevlendirdiğini anlattığı bir rivayetinde şu olayı da anlatmaktadır: "Ey Allah'ın Rasûlü, dedim. O (şeytan), Allah'ın kendisi vasıtasıyla bana fayda vereceği birtakım kelimeler öğreteceğini söyledi. Bunun üzerine ben de onu serbest bıraktım. Hz. Peygamber: "Nedir onlar?" diye sorunca şöyle dedim: Bana dedi ki: Yatağına çekildiğin vakit başından itibaren sonuna kadar Âyetü'l-Kürsî'yi "Allah, O'ndan başka ilah yoktur, Haydır, Kayyumdur.." âyetini oku. Ve bana dedi ki: Sabah edene kadar Allah tarafından senin üzerinde bir koruyucu bulunur ve sana bir şeytan yaklaşmaz. Ashab- kiram her şeyden çok hayra tutkun kimselerdi. Peygamber (sav) buyurdu ki: "O çok yalancı olmakla birlikte bunda sana doğru söylemiş. Üç günden beri kiminle muhatab olduunu biliyor musun ey Ebu Hureyre?" Ebu Hureyre: Hayr dedi. Hz. Peygamber: "O bir şeytandır" diye buyurdu. (Buhârî, *Vekâlet* 10)

Ayrıca yine bazı hadislerde Kur'an'daki en büyük âyetin Âyetü'l-kürsî olduğu (Müslim, "Müsâfirîn", 258; Ebû Dâvûd, "Salât", 352, "Hurûf", 1), Allah'ın ismi A'zâmının bu âyetin içinde bulunduğu (Müsned, VI, 461), Kur'an'ın zirvesinin Bakara suresi olduğu, Bakara suresindeki ayetlerin efendisinin de Ayet el-Kürsi olduğu (Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 2), yatağa girerken kim onu okursa Allah'ın koruması altına gireceği için şeytanın ona yaklaşamayacağı (Buhârî, "Vekâlet", 10) bildirilmiştir. Örnek verdiğimiz bu hadislerin dışında pek çok hadis onun faziletinden bahsetmektedir.

Allah'ı en güzel şekilde tanıtan isim ya da sıfatlarının açılımları kişiye başka türlü zatını bilmemiz mümkün olmayan Yüce Rabbimiz hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadır. Ayetü'l-Kürsî'nin namazların sonunda tesbihattan önce camilerimizde de okunması bir gelenek halini almıştır. Ayrıca şifa ve korunma için çocukluk çağından itibaren ezber olarak öğretilen ayetlerdendir. Hakkında zikredilen hadislerin yanı sıra içinde zikredilen Allah'a ait sıfatların büyüklüğü ve önemi dolayısıyla ayetü'l-kürsî kendisine verilen değeri fazlasıyla hak etmektedir.

Bu tanıtımdan sonra Bakara Suresi 255. ayeti cümle cümle lügat ve i'rab açısından tahlile geçebiliriz:

I. İLK CÜMLE: (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) Allah, kendisinden başka ilah olmayandır, Hayydir (Her zaman diridir), Kayyûmdur (Bütün varlıkların kendi kendine yeterli yegane kaynağıdır).

I. 1. İlk Cümlenin Kavram Tahlili

Bu cümlede yer alan (اللَّهُ), (إِلَهَ), (الْحَيُّ), (الْقَيُّومُ) kavramları önce sırasıyla sözlük kaynaklarından incelenecek sonra müfessirlerimizin cümleyi bir bütün halinde toplu olarak nasıl değerlendirdiğine bakılacaktır.

I.1.1. (اللَّهُ) ve (إِلَهَ) kelimeleri:

Bu iki kelime de aynı kökten gelmektedir. (إِلَٰهٌ جِ أَهَةٌ): ilah, tanrı anlamındadır. (إِلَهَ) ilah lafzı, ma'bûd yani kendisine ibadet edilen her türlü varlık için kullanılır. (اللات) da böyle bir özel isimdir. (إِلَٰهَةٌ) kelimesi de Arapların güneşe verdikleri isimdir. Çünkü onu da ilahlarından biri olarak kabul etmişlerdir. (اللَّهُ) kelimesinin aslının da (إِلَهَ) olduğu, hemzesinin kaldırılıp başına elif-lam getirildiği ifade edilmiştir. Ve bu isim sadece Allah'a tahsis edilip başkasına verilmemiştir. En yaygın ve kabul gören görüş budur. Nitekim ayette de (هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا) "Onun ismiyle adaş olarak anılan birini biliyor musun?" (Meryem 19/65) buyrulur. Allah'tan başka ma'bûd olmadığı bir gerçekse de Araplar inanç

bakımından pek çok ilah edinmişler ve *ilahlar* anlamında (إله) kelimesinin çoğuluna (الآلهة) demişlerdir. (الله) Allah lafzının şaşkınlık ve hayret içinde kalmak manasına gelen آله fiilinden türediği de, aslının (ولاه) (vilâh) olduğu baştaki vav hafinin sonradan hemzeye döndüğü de söylenmiştir. Gizlenmek, perde arkasında kalmak, duyu idraklerinin ötesinde kalmak anlamındaki (لاه يلوه لياهاً) kökünden geldiği de belirtilmektedir. Yani (لاه) kelimesinin başına harfi tarif getirilip lamlar birleştirilmiş böylece (الله) kelimesi ortaya çıkmıştır. Nitekim (لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ) "Gözler onu idrak edemez fakat o gözleri idrak eder" (En'am 6/103) ayeti Yüce Allah'ın bu özelliğini anlatır. (وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ) "O (hem) Zâhirdir ve (hem de) Bâtındır" (Hadid 57/3) ayetinde geçen (الْبَاطِنُ) sözü de aynı manadadır. Ancak nereden tüerse türesin, türediği kök hangi anlama gelirse gelsin artık bu anlamını yitirip sadece O'na has isim olduğu zira (الله) kelimesinin çoğulunun Arapçada mevcut olmadığı görüşü genellikle kabul edilmiştir. (Râgıb, 1992: 82-83. Ayrıca bkz. Cevherî, 1987: VI, 2223-2224; İbn Fâris, 1979: I, 127; Râzî, (Muhtâr), t.y.: 20; Fîruzâbâdî, 2005: 1242; Ezherî, 2001: VI, 224; İbn Sîde, 2000: IV, 358; İbn Manzûr, 1993: XIII, 467-468; Zebîdî, t.y.: XXXVI, 320-324).

I. 1. 1. (الْحَيُّ) kelimesi

(ميت) Meyyit (ölü) kelimesinin zıddıdır. (الْحَيُّ) kelimesinin *hayat* manasında olduğu da söylenmiştir. (İbn Dureyd, 1987: I, 103; İbrâhîm Mustafa ve diğ., (t.y.): I, 213; Râzî, (Muhtâr), t.y.: 86). (الحياة) *Hayat* ise hayvan ve bitkilerde gelişen güç kuvvet, hissedip duyan güç anlamındadır. Hayvanlar da ismini buradan almıştır. Yüce Allah (وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ) "Diriler ve ölümler bir değildir" (Fatır 35/22) buyurur. (إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ) "Onu dirilten kesinlikle ölümleri de diriltir.." (41 /Fussilet 39) ayetinde (الَّذِي أَحْيَاهَا) *dirilten* kelimesi gelişen güç, (مُحْيِي الْمَوْتِ) *ölümleri dirilten* ifadesi de duyan gücü temsil eder. Yüce Allah'ın kendisini nitelendirdiği ve (هو حي) (*O diridir*) dediği hayat ise ölümün kendisine uğramadığı ve Allah'tan başkası için söz konusu olmayan bir hayattır. (Daha geniş bilgi için bkz. Râgıb, 1992: 268-269; Halebî, 1996: I, 477; Ezherî, 2001: V, 183; İbn Sîde, (2000): III, 395; Zebîdî, t.y.: 37/506;).

I. 1. 2. (الْقِيَوْمُ) kelimesi

(قَامَ يَقُومُ قِيَامًا) *Ayağa kalktı, yükseldi, dikildi* fiilinin kökünden türetilen (الْقِيَوْمُ) kelimesi mübalağalı sıfattır. (فَيَعُولُ) veznindedir. Kelimenin aslının (فَيَعِيلُ) vezninden (قَيَوْمٌ) olduğu, vav ile yâ'nın bir araya geldiği, önceki harfin de sakin olduğu durumda vav'ın ya'ya çevrildiği, idgamla birlikte de yâ'nın şeddelendiği bildirilmektedir (Kurtubî, (1964): III, 271; Ezherî, 2001: IX, 269; Ukberî, t.y.: I, 203). Yarattıklarını sürekli gözetip koruyan, yöneten, ayakta tutan demektir. Her şeyi muhafaza edip, hepsine

kendisini ayakta tutacak dayanak ve desteği veren anlamında oluşunu şu ayetler de tefsir etmektedir: (أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ) (Tâhâ, 20/ 50), (فَقَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى) (Mûsâ, "Rabbimiz her şeye hilkatini (yaratılış özelliklerini) veren, sonra onlara yol gösterendir" dedi.) (Ra'd, 13/33)(Râgıb, 1992: 690).

Müfessirlerimizin Yorumu: Mâturudî'nin (ö. 333/944) de bildirdiği gibi Kur'an'ın indiği zaman dilimindeki Araplar Allah'ı bu kendine has ismiyle biliyorlardı. Zira Kur'an'da (وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ) (السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ) *Andolsun ki onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye soracak olsan mutlaka 'Allah' diyecekler"* (Lokman 31/25; Zümer 39/38) buyrulur. Onu baş Yaratıcı olarak tanıyorlardı. Ancak O'ndan başka tanrılar da bulunduğu inanmaktaydılar. Ayetülkürsi onlara başta Hayy ve Kayyum olmak üzere sıfatlarını bildirerek O'ndan başka ilah olamayacağını haber vermektedir. Bu özelliklerini bazı Müslümanlara da açıklamak istemesi mümkündür. Zira Allah'a iman etmişlerdir fakat O'nun niteliklerini bilememektedirler. İşte bu ayet onlara bu niteliklerini haber vermek için nazil olmuştur. Maturudî'nin belirttiği gibi Allah'ın hayatiliği dışarıdan bir güçle değil bizzat kendindedir. Ancak başka varlıkların hayatiyeti kendinden değil dışarıdan bir güçle Allah'ın verdiği güçle olmaktadır. Bu sebeple ölümleri de mukadderdir. Yüce Allah'ın diri olması kendi zatından kaynaklandığı için ölümü de söz konusu değildir (Maturidi, 2005: II, 234). Yani Hayy ismi bekası daim olan manasındadır (Zeccâc, (1988): I, 336).

Taberî de (ö. 310/922), bu ayetin tefsirinde Hayy ismi için 'daimi hayatı olan ve başlangıcı da olmayan' diye yorum yapar. Yani Yüce Allah ebediyen diri olacaktır. (2000: V, 386).

Zâtiyla mevcut olup ezeli ve ebediliği de taşıyan anlamıyla Kayyûm ismi içinde Evvel, Âhir ve Bâki sıfatlarının muhtevasını da beraberinde taşır (Topaloğlu, 2002: XXV, 108-109).

Râzî'ye (ö. 606/1209) göre Yüce Allah bu ilk cümlede tevhid ilminden söz etmektedir. Yüce Allah'tan başkalarına baktığımız zaman her birinin diğerine muhtaç ve olmazsa olmaz mürekkep organlardan oluştuğu görülmektedir. Ancak bu mahlukatın varlıkları mümkünattan olup olmazsa olmaz değildir. Ancak var olmaları istenmiş ve yokluklarına tercih edilmiştir. Mevcudatın her birisi işte bu tercih edene muhtaçtır. Lizâtihi ve bizâtihi mevcut olan yani varlığı kendinden kaynaklanan zât ise Vacibu'l-vücut olan ve onların varlıklarını tercih edip yaratan yüce Allah'tır. O halde kendinden başkasına yani yarattıklarına muhtaç olmaz. Bilakis kendisine muhtaç olan diğer varlıkların mahiyet ve varlıklarını ayakta tutmaları bizzat kendisi Hayy ve Kayyum olan Vâcibu'l-vücut sebebiyledir (Razi, 2000: VII, 5-7).

Evrende görebildiğimiz kadarıyla müthiş bir düzenin oluşu onu yaratanın hem Âlim hem de Kâdir oluşunun isbatıdır. Âlim ve Kâdir sıfatlarının ise Hayy olmayan bir varlıkta bulunması imkansızdır. Yani tabiat gibi muhteşem bir sanat eseri sahibinin fâili olmaması düşünülemez. Bu da ancak Hayy olan bir Yaratıcıyı gösterir. Özet olarak Hayy ya da Hayat sıfatı diğer ilahi sıfatların da ispatı durumundadır. Hayy sıfatı gereği, Yüce Allah'ın da dünyadaki diğer insan, hayvan ya da canlılar gibi hayatiyetini sürdürmesi için gerekli şartlara ya da ruha bağlı olmadığı hususunda İslam alimleri ittifak etmişlerdir. Veya Kur'an'da Allah'a ait olduğu belirlenen ruhla (bkz. Hicr 15/29, Enbiyâ 21/91, Secde 32/9) O'nun varlık kazandığı değil, ruhun da Allah'ın yarattığı varlıklardan biri olduğu ortaya çıkar (Topaloğlu, 1997, XVI, 549-550).

Taberî (ö. 310/922), Kayyûm ismi için "Yarattığı şeyleri rızıklandırıp koruyan demektir" der ve isnadlarını vererek kimlerin bu tarifi yaptığını senetleriyle aktarır. (2000: V, 388) Mâturudî (ö.

333/944) de aynı tanımı verip "Filan filanın işini üstlenmiştir" dendiği gibi (هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) cümlesi de 'mahlukatın hallerinden gafil kalmaz demektir' şeklinde açıklama getirir. (Maturidi, 2005: II, 234-235)

Râzi (ö. 606/1209)'ye göre; Yüce Allah'ın varlıkları cismen, ruhen, akıl veya nefis bakımından ayakta tutan manasında Kayyum olması demek aynı zamanda işlerini üstlendiği bu varlıkların da sonradan olduğunu gösterir. Zira her şey O'nun varlığıyla kâimdir, O'na dayanmak zorundadır, bütün sebep ve sonuçların O'na dayanması gerekir. Bu durum aynı zamanda kaza ve kaderin de Allah'tan olduğunu gösterir. O halde Hayy ve Kayyûm ismi bütün ilahi konuları kapsadığı için "Ayete'l-Kürsînin fazileti de böylece ortaya çıkar. O'na göre de Allah'ın Kayyum isminin İsmi A'zam olan en büyük ismi olması gerekir (Râzi, 2000: VII, 7).

Nesefî de (ö. 710/1310), (الْحَيُّ) ismini faniliğine bir yol olmayan bâki, (الْقَيُّومُ) ismini daimi olarak halkının işlerini yerini getirip muhafaza eden şeklinde açıklar. (Nesefî, (1998): I, 209).

Kurtubî'ye göre (ö.671/1273) işleri uygun yerlerine göre idare edip eşyaları da bir ölçüye göre takdir etmesi Hay isminin özelliğindedir ve ismi a'zamıdır. Kayyum da yarattıklarını idare ettiğini anlatır (Kurtubî, (1964): III, 271).

Zemahşerî'ye göre (ö. 538/1144) hayy; yokluğuna imkan olmayan bâki demektir. Kayyum ise daima mahlukatın işlerini ve korumasını yapan demektir. el-Kayyâm ve el-kayyim olarak da okunmuştur. " (Zemahşerî, 1987: I, 299-300). (Ayrıca bkz. İbn Atiyye, 2001: I, 340).

Hayy ismi Kur'ân-ın beş ayetinde Allah'ın zatı için kullanılmaktadır. (Bakara 2/255, Âl-i İmrân 3/2, Gâfir 40/65, Tâhâ 20/111, Furkân 25/58). Üç âyette ise (الْقَيُّومُ) kayyûm ismi ile beraber görülmektedir (Bkz. Bakara 2/255, Âl-i İmrân 3/2, Tâhâ 20/111). O halde Kayyûm, diğer varlıkların kendisine bağlı olup idaresini ele alması manasıyla Hayy ismini de işlevsel hale getirmektedir (Topaloğlu, 1997: XVI, 549-550)

"Tevhidi açıklayarak başlayan âyet, Allah Teâlâ'nın "Kayyûm" sıfatını zikrederek "küçük, aracı, özel görevli... tanrılar"a gerek bulunmadığını ifade etmektedir. Çünkü Kayyûm, 'bütün varlıkları görüp gözeten, yöneten, bir an bile onları bilgi ve ilgisi dışında tutmayan' demektir." (Karaman ve diğ., t.y. I, 398-399).

Kelime-i Tevhid (Lâ ilâhe illallah) "Allah'tan başka ilah yoktur" olarak bilinen bu cümle İslam'ın simgesi haline gelmiş, Adem (a.s.)'dan son peygamber Hz. Muhammed'e (a.s.) dek bütün peygamberler bu söz için mücadele vermişlerdir. Tarih ise ne yazık ki bugün de dahil olmak üzere hep bu cümleyi tasdik etmekten uzaklaşmış ve sapmıştır: "Yahudiler «Uzeyr, Allah'ın oğludur» dediler. Hıristiyanlar da «Mesih (İsa) Allah'ın oğludur» dediler. Bunlar, onların ağızları ile geveledikleri dayanaksız sözlerdir." (Tevbe, 30) ayeti de bunun bütün devirler için geçerli olduğunu ispatlar. Zira insanlar Allah'ın yarattıklarını kendilerine ilah edinmektedir (Yasdiman, 2015: 754).

I. 2. İlk Cümlenin İ'rab Açısından Tahlili

* (اللَّهُ) Allah [mübtedâ, lafz-ı celal, merfu , ref alameti damme (Behced, 1993: I, 352; Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Harrât, 2005: I, 93; Sâfi, 1998: III, 22; Ukberî, t.y.: I, 202)]

* (لَا إِلَهَ) ilah olmayandır [(لَا): nâfiye li'l-cins (cinsini nefyeden lâ), (إِلَهٍ)'nin amelini yapar (Behced, 1993: I, 352; Deâs, 2004: I, 108; Harrât, 2005: I, 93; Sâfi, 1998: III, 22; Ukberî, t.y.: I, 202)

(إِلَهٍ): (لَا)'nin ismi fetha üzere mebni olduğundan nasb mahallindedir, (لَا)'nin haberi mahzûf olup (مَوْجُودٌ) veya (كائن) ya da (مستحق للعبادة) olarak takdir edilmiştir (Behced, 1993: I, 352; Deâs, 2004: I, 108; Harrât, 2005: I, 93)].

* (إِلَّا هُوَ) kendisinden başka [(إِلَّا)]: istisnâ edatı, hasr içindir, (هُوَ): (haberdeki müstetir zamirden) bedeldir (Harrât, 2005: I, 93), fetha üzere mebnî munfasıl zamir ref mahallindedir, (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) cümlesi (اللَّهُ) mübtedâsının ref mahallinde haberidir (Behced, 1993: I, 352; Ukberî, t.y.: I, 202; Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Neseffî, (1998): I, 209). (هُوَ)'nin (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ)'den bedel olduğu da söylenmiştir (Kurtubî, 1964: III, 271; Sâfi, 1998: III, 24).]

* (الْحَيُّ) Hayydir [(اللَّهُ) mübtedâsının ikinci haberi, merfu, ref alameti dammedir. Ancak, (هُوَ) olarak takdir edilen mahzûf mübtedanın haberi ya da daha önce geçen (هُوَ)'den veya (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ)'den bedel olması da caiz görülmüştür (Ukberî, t.y.: I, 203; Behced, 1993: I, 352, Nahhâs, 2000: I, 126).

* (الْقَيُّومُ) Kayyûmdur (اللَّهُ) mübtedâsının üçüncü haberidir, merfudur, ref alameti dammedir. Ancak (الْحَيُّ) kelimesinin sıfatı olabileceği ve damme ile merfu olduğu da belirtilmiştir (Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Behced, 1993: I, 352; Nahhâs, 2000: I, 126)].

I. 3. İlk Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bilindiği gibi Cumhuriyet sonrası Kur'an çevirilerine tercüme değil de "meâl" denmesi pek çok tartışma sonunda yerleşip kabullenilmiş bir sözcüktür. Meâl olarak isimlendirme "evl" kökündeki "eksilme, eksiltme, noksan olma, noksanlaştırma" kavramıyla alakalıdır (Daha geniş bilgi için bkz. İbn Fâris, 1979: I, 158-162). Yani meâl Kur'an'ın mefhum ve mana açısından tercümesi olup harfi harfine tercüme demek değildir. Böylece meal 'eksik tercüme' veya 'manevi ya da tefsirî tercüme' olarak da adlandırılabilir. Dolayısıyla yorum kaçınılmaz olduğundan meâl eksiklik kadar fazlalıkla da malul olabilir (Öztürk, 2011: 144). Başka dile çevrilen Kur'an'a beşer unsuru girdiği ve insan da hatadan arınmış olmadığı için meâl Kur'an demek imkansızdır (Aliyeva, 2016: 236). Bu farkındalıkla meallere bakmak değerlendirme açısından bizi yumuşattığı gibi gerekmedikçe yargılamaktan da uzak tutmaktadır. www.acikkuran.com meal sitelerinden sadece biridir. Makale sayfalarımız sınırlı olduğundan en az sayıda tutulmuş meallerden olması itibarıyla bu siteyi seçtik ve Arapça bilmediği için buraya uğrayan Türkçe konuşan kesimin neler göreceğine dikkat çekmek istedik. Ancak Bakara Suresi 255 tek bir ayet olduğundan cümleleri bölmek durumunda kaldık. Şimdi artık meallerimize bakabiliriz:

Bayraktar Bayraklı "Allah'tan başka ilah yoktur; her zaman diridir; bütün varlıkların kendi kendine yeterli kaynağıdır. "

Edip Yüksel "ALLAH: O'ndan başka tanrı yoktur, Yaşayandır, Sonsuzdur. "

Erhan Aktaş "Allah: O'ndan başka ilah yoktur. O, sürekli diridir, koruyup gözetendir. "

Süleymaniye Vakfı "O, Allah'tır. O'ndan başka ilah yoktur. Diridir, sürekli işinin başındadır. "

Ali Rıza Safa "Allah! O'ndan başka Tanrı yoktur. Yaşayan ve Sonsuzdur; Her Şeyin Kaynağı ve Dayanağıdır. "

Mustafa İslamoğlu "Allah, kendisinden başka ilah olmayan, mutlak diri, hayatın ve varlığın kaynağı ve dayanağıdır; "

Yaşar Nuri Öztürk "Allah'tan başka ilah yok. Hayy'dır O, sürekli diridir; Kayyum'dur O, kudretin kaynağıdır. "

Ali Bulaç Allah... "O'ndan başka ilah yoktur. Diridir, kaimdir. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Allah'dan başka hiç bir tanrı yoktur. O, daima yaşayan, daima duran, bütün varlıkları ayakta tutandır. "

Muhammed Esed "Allah "-O'ndan başka ilah yoktur-; Her zaman diridir, bütün varlıkların kendi kendine yeterli yegane kaynağıdır. "

Diyanet İşleri "Allah, kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur. "

Elmalılı Hamdi Yazır "Allah, başka tanrı yok ancak o, daima yaşayan, daima duran tutan hayy-ü kayyum o"

Süleyman Ateş "Allah, ki O'ndan başka tanrı yoktur, daima diri ve yaratıklarını koruyup yöneticidir. "

Gültekin Onan "Tanrı... "O'ndan başka tanrı yoktur. Diridir, kaimdir. "

Hasan Basri Çantay "Allah (o Allahdır ki) kendinden başka hiç bir Tanrı yoktur. (O, zati, ezeli ve ebedi hayat ile) diridir (baakıydır). Zatiyle ve kemaliyle kaaimdir. (Yatardıklarının heran tedbir-ü hıfzında yegane haakimdir, her şey onunla kaaimdir). "

İbni Kesir "Allah O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Hayy ve Kayyum'dur. "

Şaban Piriş "Allah, O'ndan başka ilah yoktur. Diri (hayat sahibi) ve yaratıklarının üzerinde gözeticidir."

Suat Yıldırım "Allah o İlah'tır ki Kendisinden başka ilah yoktur. Haydır, kayyumdur. "

Ahmed Hulusi "Allah O, tanrı yoktur sadece HU! Hayy ve Kayyum (yegane hayat olan ve her şeyi kendi isimlerinin anlamı ile ilminde oluşturan - devam ettiren);"

Değerlendirme:

19 mealin 19'unda da (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) cümlesi aynı anlama gelmekle beraber farklı kelimelerle meal verilmiştir. Örneğin ilk üç meal; "Allah'tan başka ilah yoktur", "ALLAH: O'ndan başka tanrı yoktur", "Allah: O'ndan başka ilah yoktur" şeklindedir. Bu meallerin hiçbiri kavram açısından hatalı olmamakla beraber i'raba uygun olanı mübteda olarak değerlendirildiği için "Allah" ile başlayan cümlelerdir. **Ahmed Hulusi'nin** "Allah O, tanrı yoktur sadece HU" meali diğerlerinden oldukça farklı olsa da meal bakımından hatalı demek cesaret istemektedir. Bizim dikkat ettiğimiz nokta meallere kavramların sözlük anlamı dışında bir mana verilip verilmediğini tesbit etmek, sözlük ve i'rab olarak karşılaştırmak suretiyle okuyucuya fikir vermektir.

(الْحَيُّ) kelimesi için 19 mealden 12'si 'diri' kelimesini kullanmıştır. 12 mealden de 4'ü sadece "diridir" derken diğerleri "her zaman diridir", "O, sürekli diridir", "mutlak diri", "daima diri" tarzında meal vermiştir. Aynı kelimenin Arapçası olan "Hay" ifadesini 5 meal tercih etmiş bazıları parantez içinde

anlam vermeyi ihmal etmemiştir. 3 mealde de "Yaşayandır", "Yaşayan ve Sonsuzdur", "O, daima yaşayan" şeklinde ifade etmiştir.

(الْقَيُّومُ) ismi için 19 mealde 6'sı orijinal "Kayyum" kelimesini kullanmış, bunlardan ikisi hem bu kelimenin Arapçasını hem de açıklamasını yazmıştır. Yaşar Nuri Öztürk meallerinde parantez kullanmamakla birlikte diğer Hayy kelimesinde olduğu gibi "Kayyum'dur O, kudretin kaynağıdır." şeklinde bir nevi parantezsiz tefsir yapmıştır. Elmalılı'nın orijinal meali de böyledir.

10 meal Kayyum kelimesini kullanmaksızın "koruyup gözetendir" gibi mana açıklaması yapmıştır.

Yüce Allah ölüm kendisine ulaşmayan bilakis ölümü yaratan diridir. Diriliği de hem ezeli hem ebedidir. Her nefis yeniden dirilmek üzere ölmeye mahkum fakat O hep Bâki'dir. Yüce Allah'ın bu sıfatları, tüm kainatın hiç şaşmayan bir düzen içinde devam edip gitmesinin sırrı ve dolayısıyla bu sıfatlarının da ispatıdır. Hayy ismiyle hayat vermekte, Kayyûm ismiyle yönetici olarak, hayata gelenlerin hayatietini devam ettirmesini sağlamaktadır. Şu evren, asırlardır ışın ve ısı salan güneş ve tüm galaksiler O Hayy ve Kayyum olduğu için devam etmektedirler: "Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri zeval bulurlar diye (her an kudreti altında) tutuyor. Andolsun, eğer zeval bulacak olurlarsa, Kendisi'nden sonra artık kimse onları tutamaz. Doğrusu O, Halim'dir, bağışlayandır." (Fatır Suresi, 41). Hepsinin düzenleyicisi, Yaratıcısı ve yaşatıp devam ettiricisi hasılı yöneticisinin O olduğu bu iki kavramla ortaya konmuştur. (Yasdıman, 2015: 756).

II. İKİNCİ CÜMLE: (لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ ط) Kendisini ne bir uyuklama alır ne de bir uyku.

II. 1. İkinci Cümlelerin Kavram Tahlili

Bu cümlede tahlil edilecek kavramlar (سِنَّةٌ) ve (نَوْمٌ) kelimeleridir.

II. 1. 1. (سِنَّةٌ) kelimesi

Uyuklamak, şekerleme yapmak ve uyku öncesindeki gevşeklik, kestirme yapmak anlamına gelir. Aslı (وَسِنَّةٌ)'dir, yani (وسن) kökündendir. Fiili (وَسِنَ يَسِنُ)'dür. Muzari fiilde vav hazfolursa masdarda da düşer (Ukberî, t.y.: I, 203). (وَسِنَ)'den vav'ın kaldırıldığı gibi (وَسِنَّةٌ)'den de vav kalkmış ve (سِنَّةٌ) olmuştur.

(Kurtubî, (1964): III, 272-273). (رَجُلٌ وَسِنَانٌ وَتَوَسَّنَهَا) dendiğinde çok uyuklayan, uyuşuk adam anlaşılır. Kuyuya eğilen ve kokusuyla bayılan adam için de (وَسِنَ) ve (أَسِنَ) fiilleri kullanılır. Râgıb el-İsfehânî'ye göre bu anlam için kullanılan (وَسِنَ) fiili burada, bayılma hali için değil kişinin uyuma hali tasavvur edilerek söylenmiştir (Râgıb, 1992: 872). (الْوَسْنُ) kelimesi uykunun başlangıcı olarak da tarif edilmiştir. Konumuz ayetinde bu kelime Allah Teâla'nın mahlukatın işlerini düzenleyip yönetirken gaflete kapılmadığını kastetmiştir (İbn Manzûr, 1993: XIII, 449). (لَا يَأْخُذُهُ نَعَاسٌ) lafzı (لَا يَأْخُذُهُ سِنَّةٌ) ile aynı anlamdadır (Zeccâc, (1988): I, 337; Daha geniş bilgi için bkz. Ahfeş, 1990, I, 195; Halil b. Ahmed t.y.: VII, 303; Zebîdî, t.y.: XXXVI, 255; Halebî, 1996: IV, 313; Ezherî, (2001): XIII, 54; İbn Manzûr, 1993: XIII, 449).

II. 1. 2. (نَوْمٌ) kelimesi

(نَوْمٌ) *Uyku* demektir, uyuklama haline de (النَّعَاسُ) denmiştir. Uyku, insanın beyin sinirlerinin rahatlaması sonucu oluşan haldir. Allah'ın insanların canını ölüm olmaksızın bedeninden çekip almasına da (نوم) denmiştir. Uyku hafif ölüm; ölüm ise ağır uykudur. (نام الثوب) ise *elbise eskidi* manasına gelmektedir (Daha geniş bilgi için bkz. Râgıb, 1992: 830; İbn Manzûr, 1993: XII, 595; Cevherî, 1987: V, 2046; Ezherî, (2001): XV, 373; ; Halebî, 1996: IV, 313; Fîrûzâbâdî, (2005): 1164; Zebîdî, t.y.: XXXIV, 13; İbn Manzûr, 1993: XII, 595; XIII, 449).

Ayette (وَلَا نَوْمٌ) denmesiyle mahlukatın işleriyle alakalı düzende Yüce Allah'ın hiçbir zaman gafil olmadığı anlaşılır (Zeccâc, (1988): I, 337).

Müfessirlerimizin Yorumu: Taberî'ye göre şayet Allah'ın uyuklaması veya uyuması olsaydı gökler, yeryüzü ve içinde bulunanlar birbirine çarpıp yok olurdu. Zira bütün bunların hayatta kalması O'nun düzenlemesi ve kudretiyle olmaktadır. Uyuma veya uyuklama bu kudrete mani olur. (Taberî, 2000: V, 393).

Mâturidî (سِنَّةٌ) kelimesini *uyku ile uyanıklık arası hal* şeklinde tarif edip uykunun insana nasıl etki ettiğini anlattıktan sonra Yüce Allah'ın böylesine bir gaflet ve dalgınlığın kendisinde bulunmadığını belirtmek için bu kelimeyi kullandığını söyler. Zira böyle bir şeyin onu sarması halinde yenilgiye maruz kalıp Hay ve Kayyum özelliklerini yitirmiş olacağını belirtir. (لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ) "O'ndan, zerre miktar bir şey gizli kalmaz" (Sebe' 34/3) ayeti de bunu anlatır. İnsanlar dinlenmek, fayda sağlamak, üzüntülerini ya da yalnızlıklarını gidermek için uyurlar. Yüce Allah bütün bunların hiçbirine ihtiyacının olmadığını bildirmek istemiş olabilir. 'O'nda bir gevşeme ve bıkkınlık hali gelip uyumaz' diye de tefsir edilmiştir. Yani (السِّنَّةُ) ve (النوم) kelimeleri dinlenmeye muhtaç olup kişiyi yenilgiye uğratan yarattıklarına has iki hal olduğu için kainatı yaratıp yöneten olarak bunlardan münezzehe olduğunu beyan etmiştir (Mâturudî 2005: 235).

Zemahşerî de *uyku ve uyuklama tutmaz* cümlesinin Kayyûm sıfatının tekidi olduğunu, zira bu sıfatlar kendisinde bulunan varlığın Kayyum olmasının imkansız olduğunu anlatır (Zemahşerî, 1987: I, 300; Ayrıca bkz. İbn Atiyye, 2001: I, 340).

Nesefî (ö. 710/1310) ise Mufaddal b. Muhammed Dabb'ın (ö. 168/785), (سِنَّةٌ) lafzını (السِّنَّةُ) olarak değerlendirip başta oluşan ağırlık hali, (نُعَاسٌ)'ın gözlerdeki ağırlık, uykusuzluk, (نَوْمٌ) lafzını ise kalbin uyuma hali olarak tarif ettiğini aktarır. Sonuncusu en ağır haldir ve bu ağırlıklar kendisine çöken bir varlığın Kayyum olmasının imkansız olduğunu o da belirtir (Nesefî, (1998): I, 209; Kurtubî, (1964): III, 272)

Kurtubî'ye göre (سِنَّةٌ) yani *uyuklama* ile insan aklını tamamen kaybetmez. (نَوْمٌ) *uyku* ise insandaki zihinsel gücün tamamen yok olduğu ağırlık halidir. Yüce Allah'ın bu kelimedenden kastı kendisine hiçbir şekilde usanç, bıkkınlık gibi bir hâle gelmeyeceğidir (Kurtubî, (1964): III, 272-273).

Müfessirlerimiz ittifakla bu cümlede Hayy ve Kayyum isimlerinin tekidi için ifade edildiğini ve Allah'ın mahlukatının idaresinden asla gafil bulunmadığını bildirmek istediğini söylerler. Râzî buna bir çocuğun durumunu örnek gösterir ve çocuğa bakan kişinin gafil olması durumunda çocuğun yaşamının nasıl aksayacağını anlatır (Tefsir için bkz. Râzî 2000: VII, 8; İbn Atiyye, 2001: I, 341; Ebu's-Suûd, t.y.: I, 248)

“Onu ne uyku basar ne uyur” cümlesi, Hayy ve Kayyûm sıfatlarını pekiştirmekte ve biraz daha anlaşılmasını

sağlamaktadır. Uyku basan veya fiilen uyuyan birinin gözetim, yönetim, koruma gibi işleri yerine getirmesi mümkün değildir..." (Karaman ve diğ., t.y. I, 398-399).

II. 2. İkinci Cümlelerin İ'rab Açısından Tahlili

* (لَا تَأْخُذْهُ) onu almaz [(لَا): nefiy harfi, (تَأْخُذْ): fiili muzari, damme ile merfudur. (هُ): mef'ûlün bih, damme üzere mebnî muttasıl zamir nasb mahallinde (Behced, 1993: I, 353; Deâs ve diğ., 2004: I, 108)].

* (سِنَّةً) bir uyuklama [fâil, merfu] (لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةً): (اللَّهُ) mübtedâsının 4. haberidir, fiil cümlesi ref mahallindedir. (لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةً) cümlesinin ref mahallinde olup (الْقِيَوْمُ) kelimesini tekid için geldiği ifade edilmiştir (Behced, 1993: I, 353; Ukberî, t.y.: I, 203; Deâs ve diğ., 2004: I, 108). Başlangıç cümlesi olabileceği de belirtilmiştir. (اللَّهُ) veya (الْحَيُّ) kelimesinin haberi olabileceği de (Ukberî, t.y.: I, 203), hal cümlesi olabileceği de söylenmiştir (Ukberî, t.y.: I, 203).

* (وَلَا نَوْمٌ) ve bir uyku [(وَلَا): atf harfi, (نَوْمٌ): nefiy harfi zaide olup nefyi tekid içindir (Behced, 1993: I, 353; Nahhâs, 2000: I, 126; Ukberî, t.y.: I, 203).

(نَوْمٌ) kelimesine matuftur, merfudur. (النعاس) uyuklama olarak adlandırılan gevşeme halini anlatan (سِنَّةً) kelimesi (نَوْمٌ) kelimesinden önce gelmiştir, (وَلَا نَوْمٌ) ifadesiyle kendisinden önceki kelimenin olumsuzluğu tekid edilmiştir (Behced, 1993: I, 353)].

II. 3. İkinci Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "Ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku. "

Edip Yüksel "Kendisini ne dalgınlık ne de uyuklama tutmaz. "

Erhan Aktaş "O'nda ne bir dalgınlık olur, ne de O'nu bir uyuklama tutar. "

Süleymaniye Vakfı "O'nu ne uyuklama tutar ne de uyku! "

Ali Rıza Safa "O'nun, aymazlığı da uykusu da olmaz. "

Mustafa İslamoğlu "ne gaflet basar O'nu, ne de uyku. "

Yaşar Nuri Öztürk "Ne gaflet yaklaşıp O'na ne kendinden geçme ne de uyku. "

Ali Bulaç "O'nu uyuklama ve uyku tutmaz. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "O'nu ne gaflet basar, ne de uyur. "

Muhammed Esed "Ne uyuklama tutar O'nu, ne de uyku. "

Diyanet İşleri "O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku".

Elmalılı Hamdi Yazır "ne gaflet basar onu ne uyku, "

Süleyman Ateş "Kendisini ne bir uyuklama, ne de uyku tutmaz. "

Gültekin Onan "O'nu uyuklama ve uyku tutmaz. "

Hasan Basri Çantay "Onu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. "

İbni Kesir "O'nu dalgınlık ve uyku tutmaz "

Şaban Piriş "O'nu bir uyuklama ve uyku tutmaz. "

Suat Yıldırım "kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz. "

Ahmed Hulusi "O'nda ne uyuklama (alemlerden bir an için olsun ayrılık), ne de uyku (yaratılmışları kendi haline bırakıp kendi Zati dünyasına çekilme) söz konusudur. "

Değerlendirme:

(سِنَّةٌ) kelimesi için 19 mealden 13 meal "uyuklama", 3 meal "dalgınlık" manasını kullanmıştır. 3 meal bu kelime yerine tefsiri olan "ne gaflet basar onu", 1 meal de "ne gaflet yaklaşır O'na.." ifadesini seçmiştir. 1 meal ise 'O'nun, aymazlığı da (olmaz) demiştir.

(نَوْمٌ) lafzı için 19 mealden 16 meal "uyku" manasını kullanmıştır. Aslında; Edip Yüksel; "Kendisini ne dalgınlık ne de uyuklama tutmaz." ve Erhan Aktaş'ın; "O'nda ne bir dalgınlık olur, ne de O'nu bir uyuklama tutar." cümleleriyle hangi kelimeyi hangisinin yerine kullandıkları belli olmamıştır. Genel teamüle aykırı olsa da bazı tefsirlerde bu kelimelerin birbiri yerine de kullanılabileceğini ifade eden cümlelerden istifade etmiş olabilirler. Ancak bu cümlelerde uyku görünmemektedir. (نَوْمٌ) kelimesinin mutlaka "uyku" anlamına geldiğini bütün sözlük ve tefsirler ifade etmiştir. (سِنَّةٌ) lafzına "ne gaflet basar.." diyenler bile bu kelimeye uyku ya da fiil olarak "uyur" manasını vermişlerdir.

Esasen (لَا تَأْخُذُهُ) ifadesine "onu almaz" ya da "tutmaz" ortak ifadeleri kullanılırken Elmalılı (sadeleştirilmiş) "O'nu ne gaflet basar, ne de uyur. " şeklinde ismi fiilleştirerek meal vermiştir.

Yaşar Nuri Öztürk mealinde ise; (سِنَّةٌ) kelimesi "Ne gaflet yaklaşır O'na ne kendinden geçme" parantez açılmadan açıklama şeklinde verilmiştir.

Cümle çok açık ve net biçimde uyuklama veya uyku özelliği bulunan bir varlığın ilah olamayacağını vurgulamaktadır. Zira uykuyla kendinden geçen bir ilahın her an kendine muhtaç olan evrenin işleyişini ve yarattıklarını muhafaza etmesi imkansızdır.

III. ÜÇÜNCÜ CÜMLE: (لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط) "Göklerde ve yerde bulunanlar O'nundur."

III. 1. Üçüncü Cümlenin Kavram Tahlili

III. 1.1. (السَّمَاوَاتِ) kelimesi

(سَمَا يَسْمُو سَمَوًا) kökünden gelir. Semâ (سَمَا) ise (ارتفع ، علا) yükseldi anlamındadır. Her şeyin seması, onun en üst tarafıdır. Bazıları: Her sema altındakine nisbetle sema, üstekine nisbetle arzdır. Ancak en üst sema, arzı olmayan sema'dır demiştir. (اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ) "Allah yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı" (65/Talak 12) ayeti buna delil gösterilmiştir. Yere düşmediği sürece yağmura, yerden yüksek olduğu için bitkilere de sema denilmiştir. Sema kelimesi

aslında müennestir ancak yağmur anlamındaki sema müzekkerdir ve bunun çoğulu (أَسْمِيَّةٌ) şeklinde gelir. (السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ) "Gök onun dehşetinden yarılır" (Müzzemmil, 73/18) buna örnektir. Başka manaları varsa da konumuz dışında olduğundan bunlara gerek görmüyoruz. (Daha geniş bilgi için bkz. Râgıb 1992: 427; Halil b. Ahmed, t.y.: VII, 318; Halebî, 1996: II, 224; İbn Dureyd, 1987: II, 862; Ezherî, (2001): XIII, 78; Cevherî, 1987: VI, 2381; İbn Sîde, (2000): VIII, 620; Râzî, (Muhtâr), t.y.: 155; Fîrûzâbâdî, (2005): 1296; Zebîdî, t.y.: XXXVIII, 301)

III. 1.1. (الأَرْضِ) kelimesi

(السَّمَاءِ) cins ismi olup müennes bir kelimedir. İnsanların üzerinde olduğu mekanın adıdır. (الأَرْضِ) kelimesinin mukabili yani karşısında olan yer demektir. Cemisi (أَرْضُونَ) şeklinde gelse de Kur'an'da geçmez. Bir şeyin üst kısmına nasıl sema deniyorsa alt kısmına da ard denmektedir. (اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي) (الأَرْضِ بَعْدَ مَوْتِهَا) "Bilin ki, Allah, ölümden sonra yeri diriltir" (Hadid 57/17) ayeti bozulmanın ardından olan ve başlangıçtan sonraki yeniden yaratmaları anlatır. (أَرْضٌ أَرِيضَةٌ) bitkisi güzel toprak demek olurken (تَأْرُضُ النَّبْتِ) bitkinin yere iyice kök salıp yerleştiğini ve çoğaldığını ifade eder. (Ayrıca bkz. Râgıb, 1992: 73; Halil b. Ahmed, t.y.: VII, 55; Cevherî, 1987: III, 1063; Râzî, (Muhtâr), t.y.: 17; Zebîdî, t.y.: XVIII, 223; İbn Manzur, 1993: VII, 111, 112).

Müfessirlerimizin Yorumu: Taberî'ye göre (لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ) "Göklerde ve yerde olanlar onundur." buyruğundan kasıt, Allah'ın şeriksiz ve ortaksız olarak her şeyin sahibi ve yaratıcısı olduğunu beyan etmektir. Bu özellikleriyle yüce Allah kendisinden başkasına kulluk yapılamayacağını söylemektedir. Zira köleler sahiplerinden başkasına itaat edip hizmet yapmazlar. (2000: V, 395).

Mâturidî "Yahudiler, "Üzeyr Allah'ın oğludur" dediler. Hıristiyanlar ise, "İsa Mesih Allah'ın oğludur" dediler." (Tevbe 9/30) ayetini kastederek "Filan Allah'ın oğludur" veya "Melekler Allah'ın kızlarıdır" şeklindeki inanın yanlış olduğunu, bütün erkek ve kadınların Allah'ın köle ve kulları olduğunu belirtir. İnsanlar nasıl kölelerini evlat edinmezse Allah da kölelerini evlat edinmeme konusunda daha layıktır (2005: 235).

Ayette gökler ve yerde akıl sahibi varlıklarla beraber akıl sahibi olmayan da bulunduğu için genel olarak bütün varlıkları içine alacak şekilde mâ edatı kullanılmıştır. Bu âyetin "Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." (Zümer 39/3) diyen kafirler için nazil olmuştur diyen de vardır (Kurtubî, (1964): III, 272). Ancak bu ayet mülk, yaratma ve kul-köle olma bakımından Allah'a ait olduğumuzu söylemektedir (Celâleyn, t.y.: 56).

Allah'tan başka ne varsa hepsinin yaratılış ve mahiyeti Allah ile kâim olunca kendisinin haricinde kalan herkezin O'nun mülkü ve milki olması gerektiği açıktır ve ayette kastedilen mana da budur (Râzî, 2000: VII, 8; Neseî, (1998): I, 209. Ayrıca farklı tefsirler için bkz. Ebu's-Suûd, t.y.: I, 248; Sâbûnî, 1997: I, 147).

Âyet "Yalnız O'na aittir" bölümüyle tevhidi öğretmekte böylece "başkasına değil" vurgusunu yapmakta ve şirkin bütün çeşitlerini ortadan kaldırmaktadır. Müşriklerin yer ve gök tanrıları diyerek yaratmayı aidiyeti ve yetkiyi çeşitli tanrılar icat ederek paylaştırmalarına karşılık yüce Allah bu sözle tüm evrendeki varlık çeşitlerini bu cümlenin içinde değerlendirmiştir (Karaman ve diğ., t.y. I, 398-399).

III. 2. Üçüncü Cümlelerin İ'rab Açısından Tahlili

* (لَهُ) O'nundur [haber mukaddem; harfi cer ve cer mahallindeki muttasıl zamirden oluşan şibhi cümle ref mahallindedir (Behced, 1993: I, 353; Derviş, 1995: I, 380)]

* (مَا فِي السَّمَاوَاتِ) göklerdeki şeyler [(مَا): mübtedâ muahhar, sükun üzere mebnî ismi mevsul ref mahallindedir; (فِي السَّمَاوَاتِ): sıla: şibhi cümle; harfi cer + kesra ile mecrur isim] (لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ..) cümlesi (اللَّهُ) mübtedâsının 5. haberidir, isim cümlesi ref mahallindedir (Ukberî, t.y.: I, 204; Behced, 1993: I, 353). Bu cümlelerin yeni bir başlangıç cümlesi olduğu da söylenmiştir (Ukberî, t.y.: I, 204)].

* (وَمَا فِي الْأَرْضِ) yerdeki şeyler [(وَ): atif harfi, sonraki cümle parçası (مَا فِي السَّمَاوَاتِ)'ye matuftur ve aynı şekilde irab yapılır; yani; (مَا): ismi mevsul ref mahallinde, (فِي الْأَرْضِ): sıla: şibhi cümle; harfi cer + mecrur isim (Behced, 1993: I, 353; Deâs ve diğ., 2004: I, 108)].

III. 3. Üçüncü Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. "

Edip Yüksel "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. "

Erhan Aktaş "Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. "

Süleymaniye Vakfı "Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. "

Ali Rıza Safa "Göklerde olan her şey ve yeryüzünde olan her şey, O'nun malıdır. "

Mustafa İslamoğlu "Göklerde ve yerde olan her bir şey O'nundur: "

Yaşar Nuri Öztürk "Göklerde ne var, yerde ne varsa yalnız O'nundur. "

Ali Bulaç "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Göklerdeki ve yerdeki herşey O'nundur. "

Muhammed Esed "Yeryüzünde ve göklerde ne varsa O'nundur. "

Diyaret İşleri "Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur."

Elmalılı Hamdi Yazır "göklerdeki ve yerdeki hep onun,"

Süleyman Ateş "Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur."

Gültekin Onan "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur."

Hasan Basri Çantay "Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi onun."

İbni Kesir "Göklerde ve yerde olanların hepsi de O'nundur. "

Şaban Piriş "Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur."

Suat Yıldırım "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur."

Ahmed Hulusi "Semalarda ve arzda (alemlerdeki tümel ilim ve fiiller boyutunda) ne varsa hepsi O'nundur. "

Değerlendirme:

19 mealden 15'i (لَهُ) lafzı için "O'nundur", 2 meal "O'nun", 1 meal "yalnız O'nun'dur" 1 meal de "O'nun malıdır" manasını vermiştir.

(مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ) ibaresine 19 mealden 11 meal "Göklerde ve yerde .. " diyerek başlamış kalan 8 meal "Göklerde.., yeryüzünde", "göklerde .. yerde..", "Göklerdeki ve yerdeki..", "Yeryüzünde ve göklerde.. " şeklinde aynı anlamdaki meali vermiştir. Ahmet Hulusi ise "Semalarda ve arzda (alemlerdeki tümel ilim ve fiiller boyutunda).. " demiş diğerlerinden farklı olarak parantez açıp açıklama yapmıştır.

(مَا) ismi mevsulüne verilen anlam; "ne varsa", "olan herşey", "olan her bir şey", "her şey", "olanların hepsi", "ne varsa hepsi" şeklinde çeşitlilik gösterse de ismi mevsul Türkçemizde bu cümlede sözü edilen anlamlara gelmektedir. Mealleri internetten okuyan büyük bir topluluğun karşılaşacağı manzarayı bir fikir vermek üzere bu şekilde arzetmiş bulunuyoruz.

Çevremizde gördüğümüz ne varsa, biz, aile ve çocuklarımız, sevdiklerimiz, benim sanıp sahiplendiğimiz mal ve mülklerimiz, tüm canlı ve cansızlar, hava, su ve tüm evren, her şey O'nundur. Hayy ve Kayyum sıfatlarıyla her şeyin can verip yaratıcı, canlılığını devam ettireni, bir gevşeme ve uyku olmadan iplerinin bağlı olduğu varlığın Yüce Allah olduğu ayetin bu cümlesiyle daha da netleşmektedir.

IV. DÖRDÜNCÜ CÜMLE: (مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ ط) "Kim, izni olmadan O'nun katında şefaate eder? "

IV. 1. Dördüncü Cümlelerin Kavram Tahlili

Bu cümlede geçen (مَنْ) kim, (الَّذِي) ki o vb. kelimeler i'rab bölümünde açıkladığımız nahiv konusuna giren kelimelerdir. (ذَا) da ismi işaret olan (هَذَا) nın kısaltılmışı olup bu ya da o anlamındadır. (هَذَا)'daki (ذَا) hissedilen veya akıl ile bilinen şeylere işaret için kullanılır. Müennesine (ذِه) ya da (ذِي) denir (Bkz. Ragıb 1992: 334; ayrıca bkz. Zebîdî, t.y.: 40, 422). (يَشْفَعُ) ve bu kelimenin bir formu olan (الشَّفَاعَةُ) kavramı ise müfessirlerin derinlemesine incelediği kelimelerdendir.

IV. 1. 1. (يَشْفَعُ) kelimesi

(شَفَعَ يَشْفَعُ شَفَاعَةً) şefaate etti, kayırdı anlamına gelir. (شَفَعَ) Bir şeyi benzerine katmaktır. Katılan eklenen manasında (المَشْفُوع) ya da (شَفَعَ) denir. Aynı zamanda sayı bakımından çift olan demektir. Yani tek olanın zıddıdır. (وَالشَّفَعِ وَالْوَثْرِ) "Yemin olsun çifte ve teke" (Fecr, 89/3) ayetinde yer alan (الشَّفَاعَةُ)'den kastedilen mürekkep (katışık, birleşik) oldukları için mahlukattır denmiştir. (الشَّفَاعَةُ) ise halini sorup yardım etmek için başkasına iştirak edip katılmak anlamına gelir. Bu da seviye ya da mertebeye bakımından yüksek birinin daha aşağı olan birine aracılık edip yanına katmasıdır. Kıyamet

günüdeki şefaatin de böyle olacağı düşünülmektedir. (لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ) O gün Rahman'ın kendisine izin verdiği (ve sözünden razı olduğu) kimseden başkasının şefaati fayda etmez (Tâhâ, 20/109), (مَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً حَسَنَةً) "Kim güzel bir aracılık yaparsa.." (Nisa 4/85), (وَمَنْ يَشْفَعُ شَفَاعَةً سَيِّئَةً) "Kim kötü bir işe bir aracılık yaparsa..(ona da bundan pay vardır) " (Nisa 4/85) ayetlerinde kastedilen şudur: Kim yardım etmek suretiyle başkasına katılmak için aracı veya destek olursa veya iyilik ya da kötülük hususunda ona vesile olup güç ve destek verirse fayda ya da zararda ona ortak olur. Böylece onunla çift teşkil edip benzer olur (Râgıb, 1992: 457; Ayrıca bkz. Halil b. Ahmed, t.y.: I, 260; Cevherî, 1987: III, 1238; İbn Fâris, (1979): III, 201; Fîrûzâbâdî, (2005): 733; İbn Side I, 379; İbn Manzûr, 1993: VIII, s. 184).

Müfessirlerimizin Yorumu: O'nun izni olması hariç şefaate edecek kimdir demek, hiç kimse yoktur demektir (Celâleyn, t.y.: 56). Kafir ve müşriklere şefaatin olmayacağını A'râf 53, Meryem 87, En'âm 51, Tâhâ 109 ayetleri anlatmaktadır. Müşrikler ise putların kendisine şefaate edeceğini iddia ediyordu (مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى) (O'nu bırakıp da başka dostlar edinenler:) "Biz onlara sadece, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" derler." (Zümer, 39/3) ayeti buna delildir. Ayetin bu bölümü onlara bir cevap niteliğindedir. (Nesefî, 1998: 1, 210; Zeccâc, 1988: I, 337; İbn Atiyye, 2001: I, 341; Ebu's-Suûd, t.y.: I, 248).

Yani ayet mülk Allah'a ait olduğuna göre, yarattığı olan kendisine ait mülkünden birisine ceza vermek istese kim izni olmaksızın ona engel olup karşı tarafa yardımcı olmak için şefaateçi olabilir demektir. Yani 'Bu tavrınız yanlış, onların bu konuda size faydası ya da zararı olmayacağı için onlara tapmayın. Bu izni alacak olanlar benim peygamberlerim, velilerim ve bana itaat eden kullar olacaktır' denmektedir. (Taberî, 2000: V, 395).

Kurtubî kimselere şefaate edileceği meselesinin (وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى) "Onlar ancak O'nun razı olacağı kimselere şefaate edebilirler." (Enbiya, 21/28) ayetinde açıklandığını bildirir. Bunlar da henüz cehenneme girmemiş kimseler de olabilir cehenneme girmiş kimselerin kurtulması şeklinde de olabilir. En doğrusunu bilen Allah'tır.' (Kurtubî, (1964): III, s. 273-274).

Yani O'nun izni olması hariç şefaate cüret edecek biri yoktur. Şefaate hakkında farklı görüşler vardır. Mutezile mezhebi şefaatin hiç günahı olmayan veya olup da tevbe eden hayır ehli kişilere olacağını söylemektedir. Zira ayette şöyle buyrulmaktadır: "Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunun melekler Rablerini övgü ile tesbih eder, O'na iman eder ve müminler için (şöyle) bağışlanma dilerler: Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tövbe edip senin yoluna uyanları bağışla ve ateşin azabından koru!" (Mü'min 40/7). Yüce Allah bu ayette, meleklerin imana erip tövbe eden ve Allah'a itaat edenler için bağışlanma dilediklerini haber vermiştir. Dünyadaki durum bu olunca ahiretteki şefaatin de bu özellikleri taşıyanlar için olacağı anlaşılmaktadır. Maturidî'ye göre ise şefaate, günahkarlar için olur, zira günahı olmayan kişinin şefaate ihtiyacı yoktur. Ayette sözü geçen grup tövbe edilmesi gereken günahlara sahip olsa da bu kişilerin günahları meleklerin istiğfar talebinde bulunmasıyla bağışlanmış olur. Yani bu kişiler günahkar olduğu için melekler onlar için bağışlanma talep etmiştir. Şefaate da böyledir. Zira müminler bazı günahları işleseler de itaatleri de söz konusudur (Maturidi 2005: s.236).

Ayetin her cümlesi sonrakinin teminatı ve ispatı niteliğindedir. Zira Râzi'ye göre Yüce Allah'ın kendisinin dışındaki her şeyin maliki ve meliki olduğu ispatlanınca hükümlerinin de her şeye etki edeceği ortaya çıkar. Onun izni ve emri olmaksızın kimsenin bir şeye hükmedip karar veremeyeceği de anlaşılmış olur.

(مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) cümlesinden kastedilen budur (Razi 2000: VII, 8). Ayet O'nun hükümlerlik ve kibriyasını beyan etmektedir (Zemahşerî, 1987: I, 301).

"Allah katında kendisine şefaah izni verilenlerin durumu ve yetkileri, ödül törenlerinde ödülleri vermek üzere kürsüye çağrılan şeref konuklarınıninkine benzemektedir. Ödülün kime verileceğini bilen ve belirleyen onlar değildir. Ancak bu merasimi tertipleyenlere göre onlar, şerefli, saygıya lâyık, büyük kimseler olduklarından kendilerine böyle bir imtiyaz verilmiştir. Allah katında şefaahlerine izni verilecek olanlar da Allah'a yakın ve sevgili kullar olacaktır." (Karaman ve diğ., t.y. I, 399-400).

IV. 2. Dördüncü Cümleinin İ'rab Açısından Tahlili

* (مَنْ) kim [mübtedâ, sükun üzere mebni ism-i istifham (soru ismi) ref mahallindedir (Behced, 1993: I, 353; Kurtubî, (1964): III, 273; Sâfi, 1998: III, 22)].

* (ذَا) o ki [(مَنْ) mübtedasının haberidir, sükun üzere mebni ism-i işaret ref mahallindedir (Sâfi, 1998: III, 22; Behced, 1993: I, 353, Kurtubî, (1964): III, 273; Deâs ve diğ., 2004: I, 108), (هَذَا'nın kısaltılmış halidir.) (ذَا)'ya zaid harf demek caiz değildir (Nahhâs, 2000: I, 126). Kurtubî'ye göre zaid olması da kabul edilebilir (Kurtubî, (1964): III, 273).]

* (الَّذِي يَشْفَعُ) şefaah eden [(الَّذِي): (ذَا)'dan bedeldir, onun sıfatıdır da denmiştir (Nahhâs, 2000: I, 126; Kurtubî, (1964): III, 273; Sâfi, 1998: III, 22)], sükun üzere mebni ismi mevsul ref mahallindedir, (يَشْفَعُ): fiili muzari, damme ile merfudur, fâili (هُوَ) olarak takdir edilen müstetir (gizli) zamir, yukarıdaki (مَنْ)'e aittir, (يَشْفَعُ) fiil cümlesi i'rabda mahalli olmayan sıra cümlesidir (Behced, 1993: I, 353; Sâfi, 1998: III, 22)]

* (عِنْدَهُ) O'nun katında [(عِنْدَ): mekan zarfı, mansub, nasb alameti fetha, (يَشْفَعُ)'ya mütealliktir, muzaf, (هُوَ): muzâfun ileyh, izafet dolayısıyla muttasıl zamir cer mahallindedir (Behced, 1993: I, 353, Sâfi, 1998: III, 22). (يَشْفَعُ)'daki zamirden hal olduğu da söylenmiştir (Ukberî, t.y.: I, 204; Deâs ve diğ., 2004: I, 108)].

* (إِلَّا بِإِذْنِهِ) onun izniyle (olması) hariç [(إِلَّا): istisnâ edatı, hasr içindir, tahkik harfi de denmiştir. (بِ): harfi cer, (إِذْنِ): mecrur isim, (يَشْفَعُ)'ya müteallik, muzaf, (هُوَ): muzâfun ileyh, muttasıl zamir cer mahallinde, ses uyumu dolayısıyla (هُوَ) si esreli (Behced, 1993: I, 353, Sâfi, 1998: III, 22), (إِلَّا بِإِذْنِهِ) hal konumundadır, takdiri (إِلَّا فِي حَالِ الْإِذْنِ) veya (إِلَّا وَمَعَهُ إِذْنٌ) veya (لَا أَحَدَ يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا مَاذُونًا لَهُ) olarak düşünülmüştür veya (بِإِذْنِهِ يَشْفَعُونَ) olarak mefulün bih de olabileceği ifade edilmiştir (Ukberî, t.y.: I, 204; Sâfi, 1998: III, 22).]

IV. 3. Dördüncü Cümleinin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "O'nun izni olmaksızın katında şefaah edebilecek olan kimdir? "

- Edip Yüksel** "İzni olmadan kim O'nun katında aracılık edebilir? "
- Erhan Aktaş** "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunabilecek kimmiş? "
- Süleymaniye Vakfı** "O'nun izni olmadan huzurunda şefaati (birinin yanında olmayı) kim göze alabilir? "
- Ali Rıza Safa** "O'nun izni olmadıkça, O'nun katında, kim ara buluculuk yapabilir? "
- Mustafa İslamoğlu** "O'nun izni olmaksızın katında şefaate edecek olan kimmiş bakayım? "
- Yaşar Nuri Öztürk** "O'nun huzurunda, bizzat O'nun izni olmadıkça, kim şefaate edebilir! "
- Ali Bulaç** "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? "
- Elmalılı (sadeleştirilmiş)** "O'nun izni olmadan huzurunda şefaate etmek kimin haddine! "
- Muhammed Esed** "O'nun izni olmaksızın nezdinde şefaate edebilecek olan kimdir? "
- Diyanet İşleri** "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? "
- Elmalılı Hamdi Yazır** "kimin haddine ki onun izni olmaksızın huzurunda şefaate edecek? "
- Süleyman Ateş** "O'nun izni olmadan kendisinin katında kim şefaate edebilir? "
- Gültekin Onan** "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? "
- Hasan Basri Çantay** "Onun izni olmadıkça nezdinde şefaate edecek kimmiş. "
- İbni Kesir** "O'nun izni olmadan katında şefaate edecek kimdir? "
- Şaban Piriş** "O'nun izni olmadan yanında kim şefaate edebilir? "
- Suat Yıldırım** "İzni olmadan huzurunda şefaate etmek kimin haddine? "
- Ahmed Hulusi** "Nefsinin hakikati olan Esmâ mertebelerinden açığa çıkan kuvve olmaksızın (biiznihi) O'nun indinde kim şefaate edebilir... "

Değerlendirme:

(إِلَّا بِإِذْنِهِ) ibaresi için 19 mealde 4 meal "O'nun izni olmaksızın", 4 meal "İzni olmaksızın" 5 meal "O'nun izni olmadan ", 2 meal "İzni olmadan ", 2 meal "O'nun izni olmadıkça", 1 meal "bizzat O'nun izni olmadıkça" ifadesini tercih etmiştir. Hepsini de aynı manayı ifade ederler. Ancak Ahmed Hulusi bu ibare için "Nefsinin hakikati olan Esmâ mertebelerinden açığa çıkan kuvve olmaksızın (biiznihi).. " cümlesini parantez açmaksızın yazmıştır. Böylece ayette olmayan bir meal cümlesi yazmıştır. Ayeti anlamak için internete giren fakat Arapça bilmeyen bir şahıs Allah'ın orijinal kelimelerinin ne dediğini bu cümlede yanlış anlaması mümkündür. Zira (إِلَّا بِإِذْنِهِ) ifadesinin tefsirle belki olabilir de bu mealle alakası yoktur.

(مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ) ibaresi için 19 mealde 3 meal "O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir?" ortak cümlesini kullanmıştır. "Kim O'nun katında aracılık edebilir?" ve "O'nun katında, kim ara buluculuk yapabilir? " şeklinde 2 meal hariç Arapça orijinalinde geçen "şefaate" kavramı hepsinde vardır. (مَنْ) kelimesi 6 mealde "kim" ya da "kimdir" ifadesiyle kullanılmış, geriye kalan mealde ise "kimmiş", "kim göze alabilir", "kimmiş bakayım", "kimin haddine" tarzında cümlelerin gelişinde böyle

bir mana olabileceğini düşünmüşlerdir. Meal okuyan kişinin meallerin harfi tercüme olmadığını bilmesi gerekmektedir.

(عِنْدَهُ) kelimesi ise 10 mealde "katında" olarak, 5 mealde "huzurunda", 2 mealde "nezdinde", 1 meal "yanında", 1 mealde de "indinde" olarak tercüme edilmiştir. Hepsisi de Türkçemize geçmiş aynı manada geçerli isimlerdir.

Esasen meal yazarları cümleleri ayrı ayrı bölmeden ayetleri bir bütün halinde vermişlerdir. Bazen önceki veya sonraki cümlelerle birleştirip tek cümle yapsalar da bizim buradaki inceleme konumuz zaten kavram ve i'rab tahliliyle örtüşüp örtüşmemesi olduğundan bu durum göz önüne alınmaktadır.

Bütün bu ayetler ve yorumlarından anlaşılan müşrik ve kafirlere şefaata olmasa da Allah'ın izin verip razı olacağı müminlere şefaata olayının gerçekleşeceğidir. Şu ayet gereği de şefaata edecek olanları Allah belirleyecektir: "O gün Rahmân'ın izin verdiği ve konuşmasına razı olduğu kimselerden başkasının şefaati fayda vermeyecektir." (Tâhâ 20/ 109).

V. BEŞİNCİ CÜMLE: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ) "O, (kullarının) önlerindeki ve arkalarındakilerini (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. "

V. 1. Beşinci Cümlelerin Kavram Tahlili

Ayetin bu cümlesinde (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) ve (مَا خَلْفَهُمْ) ibareleri çok çelişkili yorumlara sahne olmuştur.

V. 1. 1. (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) ve (مَا خَلْفَهُمْ) kelimeleri

(يَدٌ) kelimesi bilindiği gibi çok geçen bir kelime olup el anlamını taşıdığına kimsenin ihtilafı yoktur. Aslı (يَدِي) olup çoğulu için (أَيْدِي) ve (أَيْدِي) kelimeleri kullanılır. (Râgıb, 1992: 889). (خَلْفَ) ise müennes bir kelime olup ön tarafın zıddı yani arka demektir (İbn Sîde, şamile, V, 196). Ancak (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) ibaresi *elleri arasındakiler* (مَا خَلْفَهُمْ) ifadesi de sadece *arkalarındakiler* olarak tercüme edilmemekte tabir olarak şu anlamlara gelmektedirler:

(مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) *önlerindeki, öncekileri* anlamına gelir. Yani ayette kastedilen kendilerinden önce olan gaybı ve onlardan sonra gelecek olanı Allah'ın bilmesidir. (Zeccâc, (1988): c. I, s.337; III, 377. Ayrıca bkz. İbn Manzûr, 1993: IX, 82). (مَا خَلْفَهُمْ) de *arkalarındakiler, sonrakiler* anlamlarına gelir (İbn Sîde, 2000: V, 196).

Müfessirlerimizin Yorumu: Taberî'ye göre (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ) ayetiyle kastedilen Allah'ın tüm olan biteni kuşattığını, bildiğini ve ona hiçbir şeyin gizli kalmadığını bildirmektir. (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ); Dünyada olanları (مَا خَلْفَهُمْ) ise Ahirette olanları ifade eder de denmiştir. İbn-i Cüreyc (ö. 150/767) ise ayetin 'Allah onların dünyadaki geçmişlerini de hem dünya hem ahiretteki geleceklerini de bilir.' anlamında olduğunu söylemiştir. (Taberî, 2000: V, 396).

Zemahşerî'ye göre; ayetin bu cümlesi onlardan önce olanları ve onlardan sonra olacak olanları bilmesidir. Cümledeki zamirler ise göklerde ve yerde bulunanlara gider. Zira onların içerisinde akıl sahibi bulunanlar mevcuttur. Veya (مَنْ ذَا) (kimdir o ki) lafzının içeriğinde bulunan melekler ve peygamberlere delalet eder (Zemahşerî, 1987: I, 301). Kurtubî de bu cümlenin öncesinde yer alan "Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur" ayetinin kapsamında bulunan tüm akıllı varlıkları işaret ettiğini belirtir ve Mücahid'in (ö. 104/722) (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) "Önlerindeki" ile dünyayı, (مَا خَلْفَهُمْ) "arkalarındaki" ile ahireti "bilir" dediğini aktarır. İbn Atiyye'nin de bu kelimeler hakkında söylenenlerin öz olarak doğru olduğunu, bir sakıncasının bulunmadığı görüşünü nakleder. Zira (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) insanın önünde olan her şey, (مَا خَلْفَهُمْ) ondan sonra gelen herşey manasındadır. Süddî ve başkaları da Mücahid'e benzer açıklamalar yapmıştır (Kurtubî, (1964): III, s. 276). Celaleyn tefsirinde de dünya ve ahireti bilir şeklinde mana verilmiştir (Celâleyn, t.y.: 56). Tersini savunanlar da olmuştur. Zira dünyayı arkalarında bıraktıkları için önlerinde olanlar ahirettir. (Teferruat için Bkz. İbn Atiyye, 2001: I, 340; Nesefî, 1998: I, 210).

Allah'tan başkalarının bilgilerinin sınırlı, doğru veya yanlış olması mümkündür. O halde kimin şefaate layık olacağını bilen Yüce Allah'tır. Dış görünüş açısından (mâ beyne eydîhim) şefaati hak edenlerin aslında görünmeyen iç yüzleri (mâ halfehüm) itibarıyla buna layık olmamaları mümkündür. Yani ancak geçmiş, geleceği, gizliyi, açığı ya da gayb hususunda her şeyi bilen Allah buna karar verecektir (Karaman ve diğ., t.y. I, 400).

V. 2. Beşinci Cümlenin İ'rab Açısından Tahlili

* (يَعْلَمُ) **bilir** [fiili muzari, merfu, ref alameti dammedir, fâili (هُوَ) olarak takdir edilen müstetir (gizli) zamir yani Allah'a dönen zamirdir, (يَعْلَمُ) fiil cümlesi nasb mahallinde hal'dir (Behced, 1993: I, 353). Haber olabileceği de müste'nefe (yeni başlangıç cümlesi) olabileceği de söylenmiştir (Ukberî, t.y.: I, 204).]

* (مَا) **şeyleri** [mef'ûlün bih, sükun üzere mebni olan ismi mevsul nasb mahallindedir (Behced, 1993: I, 353; Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) **önlerindeki** (lafzen ellerinin arasında) [(بَيْنَ): mekan zarfı, mansub, muzaf, nasb alameti zahir fethadır, (أَيْدِيهِمْ); (أَيْدِي): muzâfun ileyh, takdir edilen kesrayla mecrur, bir sonraki kelime için muzaf, (هَمْ): muzâfun ileyh, sükun üzere mebni muttasıl zamir cer mahallindedir, (مَا فِي السَّمَاوَاتِ)'deki ismi mevsule döner veya melekler, peygamberler gibi (مَنْ ذَا)'da kastedilenlere delalet eder. Zarf ve mecrurundan oluşan şibhi cümle irabta mahalli olmayan sıla cümlesidir (Behced, 1993: I, 353-354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (وَ) **ve** [atıf harfi]

* (مَا) **şeyleri** [(مَا بَيْنَ)'deki (مَا)'ya matuftur, ismi mevsul nasb mahallindedir (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (خَلْفَهُمْ) arkalarındakileri [(خَلْفَ): mekan zarfı, mansub, muzaf, (هُم): muzâfun ileyh, muttasıl zamir cer mahallindedir, zarf ve mecrurundan oluşan şibhi cümle irabta mahalli olmayan sıla cümlesidir (Behced, 1993: I, 354; Sâfi, 1998: III, 23).]

V. 3. Beşinci Cümlenin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "O, insanların gözlerinin önünde olanı da arkalarında olanı da bilir; "

Edip Yüksel "Onların geçmişini ve geleceğini bilir."

Erhan Aktaş "Onların önlerinde ve arkalarında olan her şeyi bilir. "

Süleymaniye Vakfı "Onların önlerinde olanı da arkalarında kalanı da O bilir. "

Ali Rıza Safa "Onların yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. "

Mustafa İslamoğlu "O, kullarının önünde-açıkta olan şeyleri de, ardında-gizli olan şeyleri de bilir; "

Yaşar Nuri Öztürk "O, insanların önden gönderdiklerini de bilir, arkada bıraktıklarını da!..."

Ali Bulaç "O, önlerindeki ve arkalarındaki bilir. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Onların önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. "

Muhammed Esed "O, insanların gözlerinin önünde olanı da, onlardan gizli tutulanı da bilir; "

Diyanet İşleri "O, kulların önlerindeki ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. "

Elmalılı Hamdi Yazır "Onların önlerinde ne var arkalarında ne var hepsini bilir, "

Süleyman Ateş "Onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir. "

Gültekin Onan "O, önlerindeki ve arkalarındaki bilir. "

Hasan Basri Çantay "O (yaratdıklarının) önlerindeki, arkalarındaki, (yaptıklarını, yapacaklarını, bildiklerini, bilmediklerini, açıkladıklarını, gizlediklerini, dünyalarını, ahiretlerini, hülasa her şey'ini, her şey'ini) bilir. "

İbni Kesir "Önlerinde ve arkalarında ne varsa bilir. "

Şaban Piriş "Önlerinde ve arkalarında olanı bilir. "

Suat Yıldırım "Yarattığı mahlukların önünde ardında ne var, hepsini bilir. "

Ahmed Hulusi "Bilir onların yaşadıkları boyutu ve algılayamadıkları alemleri..."

Değerlendirme:

(يَعْلَمُ) "Bilir" kelimesi 19 mealde de aynen "bilir" olarak geçmektedir.

Müfessirlerin farklı manalar verdikleri (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) ve (مَا خَلْفَهُمْ) deyimlerine meallerimizin neler dedikleri bu kelimelerin tahlilinden sonra bizde de merak uyandırmıştır. 19 mealde sadece 3 mealde "ön ve arka" kelimeleri kullanılmamış kalan meallerin hepsinde bu iki kelime mutlaka geçmiştir. Bu kelimeleri kullanmayan mealler olarak Edip Yüksel: "Onların geçmişini ve geleceğini bilir." Ali Rıza Safa; "Onların yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. " Ahmed Hulusi; "Bilir onların yaşadıkları boyutu ve algılayamadıkları alemleri..." ifadelerini kullanmışlardır ve tefsir yaptıkları açıktır. Bayraktar Bayraklı

"O, insanların gözlerinin önünde olanı da arkalarında olanı da bilir;" Muhammed Esed "O, insanların gözlerinin önünde olanı da, onlardan gizli tutulana da bilir" demiştir.

Bir öncesi ve sonrasında ilave kelime ya da parantez de olsa "önlerinde ve arkalarında" ibaresinin geçtiği 12 meal görünmektedir. Bazı meallerde geçen 'İnsanlar' ya da 'yarattığı mahluklar' gibi sözcükler orijinal cümlede yoktur ancak bazı meallerde parantez içine de alınmamıştır. Durum budur. Yargılamak ise haddimiz midir değil midir, tartışılır. Ne de olsa bu işlemin adı tercüme değil mealdir.

Yani ayette bu dünyada geçmişte kalan ve bilinen ne varsa, gelecekte ve ahirette olacak ne varsa, hem kişi hem toplum bazında Yüce Allah'ın herşeyi en ince ayrıntısına kadar bildiği vurgulanmaktadır. Nitekim başka bir ayette "Andolsun, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız." (Kaf, 50/16) buyrulur.

VI. ALTINCI CÜMLE: (وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) O'nun dilediğinin dışında (insanlar) O'nun ilminden hiçbir şeyi ihata etmezler (kavrayamazlar).

VI. 1. Altıncı Cümlenin Kavram Tahlili

Bu cümlede (يُحِيطُونَ) ve (شَاءَ) kelimelerinin tahlili yapılacaktır.

VI. 1. 1. (يُحِيطُونَ) kelimesi

(أَحَاطَ يُحِيطُ إِحَاطَةً) kuşattı, ihata etti, şamil oldu anlamlarına gelir. Birşeyin en ince ayrıntısına kadar bilmek, onu her yönden kuşatmak ve ele geçirmek, elde etmek demektir. Bu kelimeye iki şekilde mana verilebilir: Birincisi objeler ve cisimlerde kullanılırsa bütün yönlerini kuşatmıştır yani korumakta ve gözetlemektedir manasındadır. İkincisi ise ilimde kullanılırsa birşeyi ilimle kuşatmak demek; onun varlığını, keyfiyetini, miktarını, maksadını, hedefini yani onunla ilgili olan her şeyi bilmesi demektir. (İbn Manzûr, 1993: VII, 280; Râgıb, 1992: 265; İbrâhîm Mustafa ve diğ., (t.y): I, 207)

VI. 1. 2. (شَاءَ) kelimesi

(شَاءَ يَشَاءُ شَيْئًا) ecvef fiili diledi, istedi tercih etti anlamlarına gelir. Ayette geçen "شاءَ" fiili (شَاءَ) masdarından türetilmiş mazi siygasında bir fiildir. Aslı (شَاءَ) dir. Yâ (ي) 'dan önce fetha olduğu için ortadaki yâ, elife dönmüş ve böylece (شاءَ) olarak kullanılmıştır. "شاءَ" fiiliyle Allah nitelendirildiğinde anlamı "شَاءَ" (dileyen), başkası onunla nitelendirildiğinde ise "مَشِيءٌ" (dilenen) olduğu ifade edilir (Daha geniş bilgi için bkz. Halil b. Ahmed, VI, 295-297; Zebîdî, t.y.: I, 292; Ezherî, 2001: XI, 306; İbn Manzûr, I, 103). Bu fiilin masdarı için irade anlamına gelen (مَشِيئَةً) de denmiştir. Cevherî (ö.393/1001) de "وقد شئتُ الشَّيْءَ" kelimesinden türeyen "المشيئة" meşîet lafzına "الإرادة" anlamını verir. "أشأؤُهُ" "أي بمشيئة الله تعالى" demek "كل شيءٍ بِمَشِيئَةِ اللَّهِ" "Bir şeyi irade ettim, ediyorum (denir)" "أشأؤُهُ" (bunun manası) yüce Allah'ın irade etmesiyledir" manasındadır (Bkz. Yasdımân, 2015: 82-88).

Müfessirlerimizin Yorumu: (وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) cümlesi müfessirlerimizden Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre onun ilminden denmekle *malumatından* demek kastedilir. "İlim" ma'lum (bilinen şey) manasındadır. (إِلَّا بِمَا شَاءَ) ifadesi de kendisinin öğrettiğinden başka anlamı taşır

(Zemahşerî, 1987: I, 301; Neseî, (1998): 1, 210; Kurtubî, (1964): III, 274). Yani mahlukat onun ilminden kendilerine bildirmeyi dilediklerinden başkasına ulaşamaz (Celâleyn, t.y.: 56). Bu da Yüce Allah'tan başkasının her şeyi bilemeyeceğini ortaya koyar (Râzî, 2000: VII, 8). Maturîdî'ye göre burada kastedilen gayb ilmi olabilir. Bazıları da her şeyin ilmi olabileceğini söylemiştir. Zira meleklerin "Senin öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur" (Bakara, 2/32) dedikleri gibi insanlar da olaylar hakkında Allah'ın bildirdiğinden başkasını bilemezler (Mâturudî, 2005: 237). Allah'ın bilgisi ise parçalanma bölünmeyi reddeder (Kurtubî, (1964): III, 274):

(وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) cümlesinin anlamı Zeccâc'a (ö.311/923) göre; Nübüvvetlerine delil olması için Allah'ın kendisine bildirmesi hariç Allah'dan başkalarının kendilerinden önce ve sonra neler olup bittiğini bilmemeleri demektir (Zeccâc, 1988: I, 337).

Geçmişe oranla insanın bilgi kapasitesi her geçen gün artmakta, bizden önceki nesillere ait eski bilgilerin ya da bulguların üzerine yenileri konarak icat ve teknolojiye baş döndürücü bir ilerleme kaydedilmektedir. Aslında mucitler bir şeyi keşfederken, sadece Yüce Allah'ın tabiata koyduğu kanunları yine O'nun verdiği akılla bulmaktadırlar. Esasen hiçbirşey "O'nun dilediğinin dışında" gerçekleşmemektedir. Bütün bunların bulunmasına izin veren ve insanların bunlardan istifade etmelerini sağlamak için bu ilimlerin keşfedilmesine yardım eden Yüce Allah'tır. Çünkü göktekilerin ve yerdekilerin mülkü, sahibi, yaratıcısı O'dur. Yüce Allah dilemese insanlar "O'nun ilminden hiçbir şeyi ihata etmezler (kavrayamazlar)" (Yasdıman, 2015: I, 760).

VI. 2. Altıncı Cümlelerin İ'rab Açısından Tahlili

* (وَ) [(isti'nafiye (yeni cümleye başlama harfi), hal vavı da denmiştir, bu durumda arkadan gelen fiil cümlesi nasb mahallinde hal cümlesidir (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (لَا يُحِيطُونَ) **ihata etmezler** [(لَا): amel etmeyen nefiy harfi, (يُحِيطُونَ): fiili muzari, merfu, ref alameti nun'un sübutudur, çünkü ef'âl-i hamse'dendir, (وَ): fâil, muttasıl zamir cemî vâvı ref mahallindedir (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (بِشَيْءٍ) **hiçbir şeyi** [harfi cer + mecrur isim, (يُحِيطُونَ)'ye müteallik (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (مِنْ عِلْمِهِ) **O'nun ilminden** [(مِنْ): beyan için gelen harfi cer, (عِلْمِهِ): mecrur isim, muzaf, (هُوَ): muzâfun ileyh, muttasıl zamir cer mahallinde (Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (إِلَّا) **dışında** [istisnâ edatı, hasr edatı da denir (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23).]

* (بِمَا شَاءَ) **dilediği şeyin** [(بِ): harfi cer, (مَا): sükun üzere mebni ismi mevsul cer mahallindedir, (بِمَا شَاءَ) takdirindeki müstesnaya müteallik, (يُحِيطُونَ) ile bağlantılıdır da denmiştir. (شَاءَ): i'rabda mahalli olmayan sıla: fiil cümlesi; (شَاءَ) fetha üzere mebni fiili mazidir, fâili (هُوَ) olarak takdir edilen müstetir (gizli) zamir (Allah'a racidir), özet olarak (بِهِ) (إِلَّا بِمَا أَرَادَ احاطتهم به) olarak manadan anlaşılan fiilin

mef'ulü mahzuftur (Behced, 1993: I, 354; Sâfi, 1998: III, 23). (إِلَّا بِمَا شَاءَ)'nin (بِشَيْءٍ)'den bedel olduğu da söylenmiştir, (مَا مَرَرْتُ بِأَحَدٍ إِلَّا بَرَزْتِ) cümlesinde olduğu gibi (Ukberî, t.y.: I, 204).]

VI. 3. Altıncı Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "O dilemedikçe insanlar O'nun ilminden hiçbir şey edinemez, hiçbir şey kavrayamazlar. "

Edip Yüksel "Dilediği miktar dışında O'nun bilgisinden hiç bir şeyi kavrayamazlar. "

Erhan Aktaş "Onlar, O'nun ilminden ancak dilediği kadarını kavrayabilirler. "

Süleymaniye Vakfı "Onlar, O'nun bilgisinden izin verdiği kadarı dışında bir şey kavrayamazlar. "

Ali Rıza Safa "O'nun bilgisinden, dilediği kadarının dışında, hiçbir şeyi kavrayamazlar. "

Mustafa İslamoğlu "oysa onlar, O dilemedikçe O'nun ilminden hiç bir şey kavrayamazlar. "

Yaşar Nuri Öztürk "İnsanlar O'nun bilgisinden, bizzat kendisinin dilediği dışında, hiç bir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. "

Ali Bulaç " (Onlar ise) Dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiç birşeyi kavrayıp kuşatamazlar. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Onlar ise, O'nun dilediği kadarından başka ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. "

Muhammed Esed "oysa O dilemedikçe insanlar O'nun ilminden hiçbir şey edinemez, hiçbir şey kavrayamazlar. "

Diyanet İşleri "Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. "

Elmalılı Hamdi Yazır "onlar ise onun dilediği kadarından başka ilm-i ilahisinden hiç bir şey kavrayamazlar, "

Süleyman Ateş "O'nun ilminden, ancak kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. "

Gültekin Onan "(Onlar ise) Dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiç birşeyi kavrayıp kuşatamazlar. "

Hasan Basri Çantay "(Mahlukatı) onun ilminden yalnız kendisinin dilediğinden başka hiç bir şey'i (kaabil değil) kavrayamazlar. "

İbni Kesir "Dilediği kadarından başka O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. "

Şaban Piriş "O'nun ilminden -dilediği kadarı hariç- hiçbir şey kavrayamazlar. "

Suat Yıldırım "Mahluklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. "

Ahmed Hulusi "O'nun dilemesi (elvermiş olması) olmadıkça ilminden bir şey ihata edilemez. "

Değerlendirme:

(إِلَّا بِمَا شَاءَ) bölümü için 19 mealden 18'i (شَاءَ) kelimesini "dilemek" anlamında kullanırken, sadece Süleymaniye vakfı "izin vermek" anlamını tercih etmiş ve "izin verdiği kadar dışında" demiştir.

İsmi mevsulüyle birlikte (مَا شَاءَ) için genellikle "...kadar" tercümesi yer alır. "Dilediği kadar" kısmı şeklinde 10 meal vardır. Ahmet Hulusi ismi mevsul yerine (مَا)'nın masdar manasını tercih edip "O'nun dilemesi (elvermiş olması)" şeklinde meal vermiştir. (إِلَّا بِمَا شَاءَ)'deki (إِلَّا) istisna edatını "..den başka" örneğin "dilediği kadarından başka" olarak tercüme eden 7 meal, "..dışında" olarak örneğin ".. kadarı dışında" şeklinde tercüme eden 6 meal, "..medikçe" örneğin "O dilemedikçe" şeklinde 3 meal vardır. 1 meal ".. hariç" yani "-dilediği kadarı hariç-", 1 meal de "olmadıkça" örneğin "dilemesi olmadıkça" şeklinde meal vermiştir. Bu ifadelerde çeviri hatası yoktur.

(مِنْ عِلْمِهِ) ibaresi için 19 mealden 14'ü "ilminden", 4 meal "bilgisinden", Elmalılı Hamdi Yazır ise "ilm-i ilahisinden" şeklinde meal vermiştir. Kelimeyi bu üç mealden başka çevirmek de mümkün görünmemektedir.

(لَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ) ibaresini 19 mealden 10'u "hiçbir şeyi kavrayamazlar", 3 meal "bir şey kavrayamazlar", 4 meal de "hiç bir şeyi kavrayıp kuşatamazlar" şeklinde meal vermiştir. 1 meal ".. ancak .. kavrayabilirler." demiştir. Ahmet Hulusi orjinalde malum olan fiili "bir şey ihata edilemez" tarzında meçhul siygasıyla meallendirmiştir. Bayraktar "hiçbir şey edinemez, hiçbir şey kavrayamazlar" şeklinde açıklama amacıyla parantezsiz aynı cümleyi iki şekilde ifade etmiştir.

Ayet metninde olmayan 'mahlukat', 'insanlar' gibi kelime eklentileri bazen parantezle bazen parantez olmaksızın eklenmiştir. Bu durumda bazı meal yazarları birebir çeviri yapmadığı için Arapçayı internetteki meallerde yer alan kelimeleri kendince eşleştirerek öğrenmeye çalışan bir şahsın kafasının karışacağını tahmin etmek zor değildir.

Demek ki bilgi ancak Allah'tan gelmektedir. (*Rabbim ilmimi artır*) [Tâhâ 20/114] ayeti de etmemiz gereken duayı ve bilgimizi arttıracak olanın da Allah olduğunu öğretmektedir. "Allah, yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı. Emir, bunların arasında durmadan iner; sizin gerçekten Allah'ın herşeye güç yetirdiğini ve gerçekten Allah'ın ilmiyle herşeyi kuşattığını bilmeniz, öğrenmeniz için." (Talak Suresi, 12). "O, önlerindeki de, arkalarındaki de bilir. Onlar ise, bilgi bakımından O'nu kavrayıp kuşatamazlar." (Taha Suresi, 110) ayetleri de bu cümlelerin tefsiri hükmündedir.

VII. YEDİNCİ CÜMLE: (وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ) O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır,

VII. 1. Yedinci Cümlelerin Kavram Tahlili

Bu cümlede yer alan (السَّمَاوَاتِ) ve (الْأَرْضَ) kelimeleri daha önce işlenmişti. Kısaca (وَسِعَ) fiiline baktıktan sonra bilginler arasında ihtilafa yol açan (كُرْسِيُّ) kelimesine geçebiliriz.

VII. 1. 1. (وَسِعَ) kelimesi

(وَسِعَ يَسِعُ سَعَةً) kelimesi içine aldı, kapladı, sardı, kuşattı anlamındadır. (وَسِعَ) kelimesi Allah Teâlâ'nın için kullanıldığında (أَحَاطَ) kuşattı manasına gelmektedir. " (وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا) " Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır" (A'raf 7/89), (وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا) "ve Allah'ın her şeyi ilmiyle

kuşattığını..” (Talak, 65/12) ayetleri böyledir. (وسع) darlık ve sıkıntının zıddıdır. Durumlar, mekânlar ve fiiller hakkında söylenilir. Örneğin mekânın genişliği, kişinin varlıklı olma ve gücünün yetme durumudur. (Cevherî, 1987: III, 1298; Râgıb, 1992: 870; İbn-i Manzûr, 1993: VIII, 392).

VII. 1. 2. (الْكُرْسِيُّ) kelimesi

(الكرسي) *taht, sandalye, koltuk, kürsü*, v.b. tahta veya başka şeylerden yapılan ve üzerine oturulan aletin ismidir. (وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا) ”(Süleyman’ın) tahtının üstüne bir ceset bıraktık.” (Sâd: 38/34) ayeti bunu ifade eder. (الكرسي) kelimesi (الْكُرْسِيُّ) kelimesinden türemiştir. Sondaki يا harfi nispet için değildir. Bu kelime de içiçe geçen, alışan, bir araya toplanan demektir. Nitekim bir araya getirilip toplanmış kağıtlara (الْكُرْسَاءُ) denir. Yüce Allah’ın (وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ) ”O’nun Kürsü’si gökleri ve yeri kuşatmıştır” (2/Bakara 255) ayetinde geçen Kürsü’den kastedilen ise İbn Abbas’dan gelen nakle göre ilimdir. O’nun mülküdür, kudretidir dendiği gibi bütün felekleri kuşatan feleğin adıdır da denmiştir. (Râgıb, 1992: 706; Ezherî, (2001): X, 32-33; Zeccâc, (1988): I, 337; İbn Manzûr, 1993: VI, 194; Râzî, (Muhtâr), t.y.: I,268; Zebîdî, t.y.: XVI, 437-438; Halebî, 1996: III, 387; Ebû Hayyân, 2000: II, 598; Maturidi 2005: 237). Esasen kürsi bilindiği gibi lugatta kendisine dayanılan ve üzerine oturulan şeydir. Bu da onun üstünde gökler ve yerler var demektir (Zeccâc, 1988: I, 338).

Müfessirlerimizin Yorumu: Taberî’ye göre de burada Kürsi Allah’ın ilmi manasındadır. Zira içinde bilgi taşıyan (الْكُرْسَاءُ) *kurrase* de aynı anlamdadır (Taberî, 2000: 398-402; Nesefî, (1998): I, 210; Kurtubî, (1964): III, s. 274. Ayrıca bkz. Zemahşerî, 1987: I, 301).

Kürsi ile kastedilen mahlukatın dayanağı ve sığınağı olmasıdır. Bu da azamet ve güç demektir. Kürsünün, Allah’ın bir mahluku olduğu da yarattıklarından seçtiğine ikram olsun diye yaratıldığı da söylenmiştir. Ayrıca Kürsünün Allah’a nisbet edilmesi insanlara nisbet edilen şeyler gibi anlaşılmalıdır. Nasıl ki ‘Allah’ın sınırları’ (Bakara 2/229), ‘Allah’ın nuru’ (Tevbe 9/32), ‘Allah’ın evi’ (Bakara 2/125) deyimleri insanların anladığı gibi hakiki manasında anlaşılmaz. ”O’nun kürsüsü” deymi de böyledir. (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) *Onun benzeri hiçbir şey yoktur* (Şûra 42/11) ayeti de bunun delilidir (Mâturudî 2005: 237-238; Zemahşerî, 1987: I, 301).

Zemahşerî’ye göre (وَسِعَ كُرْسِيُّهُ) ibaresinin izahlarından biri şöyledir: Burada Allah’ın kürsisinin genişlik ve kapsamlılığı ile gökleri ve yeri kuşatmaktan aciz olmadığı ifade edilir. Yani bu ibare onun azametini tasvir ve canlandırmak için söylenmiştir. Esasen ne bir kürsi, ne oturma, ne de oturan vardır. ‘Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O’nun avcunun içinde olacaktır. Gökler de O’nun sağ elinde dürülmüş olacaktır. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.’ (Zümer, 39/67) ayeti de bu durumu anlatır (Zemahşerî, 1987: I, 301).

Mevdûdî’ye göre; Dilimizdeki koltuk kelimesi nasıl iktidar anlamında ise Kürsî de burada iktidarın sembolü olarak kullanılmıştır. (Mevdûdî, 2005, I, 200).

Müfessirlerin ifadelerinden anlaşıldığına göre fakültelerdeki bilim kürsüleri gibi ilim ve iktidar anlamı ağır bassa da en doğrusunu Allah bilir der, meseleyi O’na havale ederiz.

VII. 2. Yedinci Cümlelerin İ'rab Açısından Tahlili

* (وَسِعَ) içine almıştır [fetha üzere mebnî fiili mazi (Behced, 1993: I, 354; Sâfî, 1998: III, 23) , başlama cümlesi de denmiştir (Harrât, 2005: I, 93).]

* (كُرْسِيُّهٗ) O'nun kürsüsü [fâil, damme ile merfu, muzaf, (هُ): muzâfun ileyh, muttasıl zamir cer mahallinde (Behced, 1993: I, 354; Deâs ve diğ., 2004: I, 108).]

* (السَّمَاوَاتِ) gökleri [mef'ûlün bih, fetha'ya bedel olarak kesra ile mansubdur, zira cemi müennes sâlim isimdir (Behced, 1993: I, 354; Deâs ve diğ., 2004: I, 108).]

* (وَ الْأَرْضِ) ve [(وَ): atif harfi, (الْأَرْضِ): mef'ule yani (السَّمَاوَاتِ)'ye matuf, mansub, nasb alameti fethadır (Behced, 1993: I, 354; Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Sâfî, 1998: III, 23).]

VII. 3. Yedinci Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "O'nun sonsuz kudreti ve egemenliği gökleri ve yeri kaplar. "

Edip Yüksel "Egemenliği gökleri ve yeri kapsamıştır. "

Erhan Aktaş "O'nun egemenliği yeri ve göğü kuşatmıştır. "

Süleymaniye Vakfı "Hakimiyeti, gökleri de kapsar yeri de. "

Ali Rıza Safa "O'nun, her şeyi kuşatan egemenliği, gökleri ve yeryüzünü kaplayıp kuşatmıştır. "

Mustafa İslamoğlu "O'nun sonsuz kudret ve otoritesi gökleri ve yeri kaplamıştır; "

Yaşar Nuri Öztürk "O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri çepeçevre kuşatmıştır. "

Ali Bulaç "O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "O'nun hükümdarlığı, bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. "

Muhammed Esed "O'nun sonsuz kudreti ve egemenliği gökleri ve yeri kaplar "

Diyanet İşleri "O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) "

Elmalılı Hamdi Yazır "onun kürsisi bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. "

Süleyman Ateş "O'nun Kürsüsü, gökleri ve yeri kaplamıştır (O yüce padişah, göklere, yere, bütün kainata hükmetmektedir). "

Gültekin Onan "O'nun kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. "

Hasan Basri Çantay "Onun kürsüsü gökleri ve yeri (kucaklamıştır, o kadar) vasi'dir. "

İbni Kesir "Kürsi'si gökleri ve yeri kaplamıştır. "

Şaban Piriş "O'nun otoritesi, gökleri ve yeri kaplamıştır. "

Suat Yıldırım "O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. "

Ahmed Hulusi "Kürsüsü (hükümranlık ve tasarrufu {rububiyeti}) semaları ve arzı kapsamıştır. "

Değerlendirme:

(كُرْسِيُّهُ) kelimesi için 19 mealden 10'u orijinal haliyle "O'nun kürsüsü" ya da "kürsüsü", 3 meal "O'nun sonsuz kudreti ve egemenliği", 2 meal "Egemenliği", 1 meal "O'nun, her şeyi kuşatan egemenliği" şeklinde meal vermeyi tercih etmiştir. 1 meal "Hakimiyeti", 1 meal "O'nun hükümdarlığı", 1 meal "O'nun otoritesi" demiştir. Bunlardan 4 meal yukarıda görüldüğü gibi kürsü kelimesini açıklamak için parantez açmışlardır.

(وَسِعَ ... السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) lafzı için 5'i "bütün" kelimesiyle birlikte olmak üzere 18 meal "gökler ve yer" kelimesini kullanmıştır. Sadece Ahmet Hulusi " semaları ve arzı" ibaresini tercih etmiştir.

(وَسِعَ) sözcüğü için 2 meal "..kaplar", 5 meal "kaplamıştır", 1 meal "kapsar", 2 meal "kapsamıştır", 2 meal "kucaklamıştır", 6 meal "kuşatmıştır" derken bunlardan 1 meal sadece "kuşatmıştır", 4'ü "kaplayıp kuşatmıştır", 1 meal "çepeçevre kuşatmıştır" şeklinde meal vermiştir. Hasan Basri Çantay ise " (kucaklamıştır, o kadar) vasi'dir" yazmıştır.

Bu ayet bizim sırrını anlama konusunda aciz kaldığımız müteşâbih ayetlerden biridir. Çünkü "Kürsü" sözlük kısmında açıklandığı gibi taht, oturulacak yer ve makam anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla bizler selefın (ilk devir alimlerinin) dediğı gibi böyle bir "Kürsü"nüñ var olduğuna ve ayette söylendiğı şekliyle bunun bütün gökleri ve yerleri kapladığına inanır ancak keyfiyeti hakkında bilgimiz olmadığını itiraf ederiz. Zira zihinlerimiz bunu idrak edecek kapasitede değildir. Bazı alimlerin dediğı gibi bu ifadenin mecaz olması da bizi tatmin etmemektedir. Yüce Allah'ı mekandan münezzehtir için hiçbir yerde değıl denmesi de.. En doğrusunu Allah bilmektedir.

Ancak Cenab-ı Hak bunu söylemese, biz O'nun hakimiyet ve tasarrufunun ne kadar muazzam ve büyük olduğunu, bu hakimiyetin nerelere kadar uzandığını bilemezdik. Demek ki, O'nun kürsüsü evren dediğimiz koskoca gökler ve yeri kaplamıştır, içine almıştır.

VIII. SEKİZİNCİ CÜMLE: (وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ) "Onları koru(yup gözet)mek kendisine ağır gelmez."

VIII. 1. Sekizinci Cümleñin Kavram Tahlili

Bu cümlede (يُوَدُّ), (حِفْظُ), (الْعَلِيُّ), (الْعَظِيمُ) kelimeleri incelenecektir.

VIII. 1. 1. (يُوَدُّ) kelimesi

(آدَ يُوَدُّ أَوْدًا) ağır geldi, zorluk verdi anlamındadır. Bir işin ağır geldiğini söylemek için bu fiil kullanılır.

Aslı (الْأَوْد) kelimesindedir. (وَلَا يُوَدُّهُ حِفْظُهُمَا) "onları korumak onu etkilemez, zor gelmez, ona ağır gelmez" demektir. (آده) ağırlık sebebiyle yürüyüşünde belini büktü anlamına da gelir. (Râgıb, 1992: 97-98; Daha geniş bilgi için bkz. Halil b. Ahmed, t.y.: VIII, 95; İbn Manzûr, 1993: III, 74; Ebû Hayyân, 2000: II, 614; Halebî, 1996: I, s.138; Ayrıca bkz. İbn Dureyd, 1987: II, 1062, Ezherî, (2001): XIV, 72; Zebîdî, t.y.: IX, 247).

VIII. 1. 2. (حَفِظَ) kelimesi

(حَفِظَ يَحْفَظُ حِفْظًا) korudu, himaye etti, bir şeyi nefiste kaydetti, iyice ezberledi, kavradı anlamına gelir (İbrâhîm Mustafa ve diğ., (t.y): I, 185). Unutmanın zıddıdır. Kontrol etmenin, gözetmenin, himaye etmenin her türlüüne denilir. (Halil b. Ahmed, t.y.: III, 198; Ezherî, (2001): IV, 265; Râgıb 1992: 244; İbn Sîde 2000: III, 284). Allah'ın sıfatlarındandır. Göklerde ve yerde zerre miktar şey onun gözetiminden mahrum kalmaz. Mahlûkatın ve kullarının yaptıkları iyilik ve kötülükleri kaydeder manasına da gelmektedir. (İbn Manzûr, 1993: VII, 441).

VIII. 1. 3. (الْعَلِيُّ) kelimesi

(عَلِيٌّ يَعْلى عَلَاءً) kökünden gelir. (الفعيل) veznindedir. Kadri çok yüce, çok ulvi, şerefli, çok yüksek manalarını taşır. Alçaklığın zıddıdır. Yüce Allah'ın (الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ) "Doğrusu yüce ve büyük olan Allah'tır" (Hac 22/62); (إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا) "Gerçek şu ki Allah yücedir, büyüktür" (Nisa 4/34) ayetleri Allah'ın, onu vafedenlerin vasfetmesinin; hatta ariflerin ilminin kendisini kuşatmasından yücedir anlamını taşır. (تَعَالَى) lafzı da bu manadadır: (تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ) "Allah, onların şirk koştığı şeylerden yücedir" (Neml 27/63). Bu son ayette yer alan (تَعَالَى) için getirilen (التَّفَاعُلُ) formu mübalağa içindir; insanlardaki gibi tekellüf için değildir. (Ragıb 1992: 583; Ayrıca bkz. Ahfeş, 1990: I, 196; Halil b. Ahmed t.y.: II, 246; Ezherî, (2001): III, 117; Halebî, 1996: III, 116; İbn Manzûr, 1993: XV, 83; Cevherî, 1987: VI, 2437).

VIII. 1. 4. (الْعَظِيمُ) kelimesi

(الْعَظِيمُ) büyük, yüce anlamındadır. Allah'ın sıfatlarındandır. Güç ve kudreti aklın hudutlarını aşan, künhü ve hakikatinin ihatası tasavvur edilemeyecek derecede yüce manasındadır. (İbn Manzûr, 1993: XII, 409). Yüce Allah kemal sıfatlarla vasıflandığı için bu lafız O'nun kudret ve yüceliğinin büyüklüğünü anlatır. (Bu kelimenin çeşitli formları ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Halil b. Ahmed, t.y.: II, 91; Ezherî, (2001): II, 182; İbn Fâris, (1979): IV, 355; Halebî, 1996: III, 95; Râgıb 1992: 573; Zebîdî, t.y.: XIII, 113;)

Müfessirlerimizin Yorumu: Ayetin bu cümlesi için "gökleri ve yeri muhafaza etmek ona zor gelmez", çünkü bir şeyi korumak için insanlarda olduğu gibi Yüce Allah'ın çaba sarfedip yorulması gerekmez denmiştir. Önceki cümlede geçen *Kürsü*'nün ilim anlamında olduğu bu cümleden de bellidir zira her şey onun ilminin içinde olduğu için zor gelmez. Aliyy denmesi insan vb tüm yaratılmışların ahvalinden yüce olmasını, (العظيم) Azîm ise yaratıklarının üstünde ve onlara galib olup yönetimi elinde bulundurmasını anlatır (Maturîdî, 2005: 238) Yani mülkü ve kudret bakımından ulu olan O'nun durumudur. Bu ayetteki her bir cümle bir öncekini açıklayacak, tefsir edecek şekilde gelmiştir (Zemahşerî, 1987: I, 301).

(العلي) yarattıklarının üzerindeki yücelik ve yükseklik, (العظيم) de azamet sahibi ve azamette kemal noktada demektir. Taberî'ye (ö. 310/922) göre tabii ki bu durum mekan kastedilerek söylenmiş değildir dence de Arş'ın her şeyin en yüksekinde olduğu ifade edilmiştir. Azim kelimesinden saha ve ağırlık olarak da

büyüklik anlaşılır mı yoksa ululuk sıfatı mı kastedilmiştir meselesi de ihtilaf konusu olmuştur. Yine ona göre yükseklik ve büyüklüğün nasıllığını bilemeyiz. Zira o zaman O'nu yaratıklarına benzetmiş oluruz. Ancak bütün yaratıkları O'ndan küçüktür de denmiştir (Bkz. Taberî, 2000: V, 405-407).

Diğer pek çok müfessir gibi Râzî'ye (ö. 606/1209) göre de Yüce Allahın yüksekliği, ululuğu mekan, cihet ve cisim açısından söylenmemiştir. Çünkü o zaman bunun bir sonu olurdu. "De ki, "göklerde ve yerde bulunan şeyler kimindir?" De ki, "Allah'ın..." (Enam, 12) ayeti her şeyin Allah'ın mülkü ve melekutu olduğunu gösterir (Razi VII, 8-10; Kurtubî, 1964: III, 278-279) İbn Atiyye (ö. 541/1147) bu tip görüşlerin konuşulup nakledilmesinin uygun olmadığı kanaatinde. (İbn Atiyye, 2001: I, 342 vd.) Ayete'l-Kürsî'deki bütün cümleler arada bir atıf (bağlaç) edatı olmaksızın gelmiştir. Zira her bir cümle çok büyük gerçekleri ortaya çıkarmaktadır (Nesefî, (1998): I, 210).

"Yüce, kâmil, eşsiz sıfatlarının bir kısmı âyette zikredilen yüce Allah'a, kulların sonsuz gibi gördükleri kâinatı korumak, gözetmek ve yönetmek elbette güç gelmeyecek, O'nu yormayacak, meşgul bile etmeyecektir. Çünkü O yücelerden yücedir, kimse bilmez nicedir". (Karaman ve diğ., t.y.: I, 401).

Gökleri ve yeri kuşatan bir Kürsü'ye sahip olan Yüce Allah için, insanların yanlışlıkla elinden bardağı düşürüp kırması gibi durumlar söz konusu olmaz. Milyarlarca galaksi içindeki yıldız ve gezegenlerin baş döndürücü bir hızla hem dönüp hem de gideceği Allah'a malum olan yere yol alırken onları koruyup hayatini devam ettirmek Allah'a zor da gelmez. Ancak kendisi isterse, kıyameti başlatmak için bunu yapar. Nitekim bir ayette şöyle buyrulur: "Şüphesiz Allah, gökleri ve yeri zeval bulurlar diye (her an kudreti altında) tutuyor. Andolsun, eğer zeval bulacak olurlarsa, Kendisi'nden sonra artık kimse onları tutamaz. Doğrusu O, Halim'dir, bağışlayandır." (Fatır, 35/41) (Yasdıman, 2015; 763).

Ayetü'l-Kürsî'nin kapsadığı Allah isimleri hiçbir ayette bu sayıda değildir. Bazısı açık bazısı gizli zamir olmak üzere Suyûti 17 esmâ, Kurtubî ise 18 esma olduğunu söylemiştir:

1. (اللَّهُ); Allah, 2. (هُوَ): Huve, 3. (الْحَيُّ): el-Hayyu, 4. (الْقَيُّومُ): el-Kayyûm, 5. (لَا تَأْخُذُهُ)'nun (هُ)'su, 6. (لَهُ)'nun (هُ)'su, 7. (عِنْدَهُ)'nun (هُ)'su, 8. (بِأَذْنِهِ)'nin (هِ)'si, 9. (يَعْلَمُ)'nun altında gizli (هُوَ), 10. (عَلِمِهِ)'nin (هِ)'si, 11. (شَاء)'nin altında gizli (هُوَ), 12. (كُرْسِيِّ)'nun (هُ)'su, 13. (يُودُّ)'nun (هُ)'su, 14. (حَفِظَهُمَا)'nın fâili olan mahzuf (gizli) (هُوَ), 15. (هُوَ)'deki (هُوَ); 16. (الْعَلِيُّ): e-Aliyyu, 17. (الْعَظِيمُ): el-Azîmu. (الْحَيُّ)'dan önce takdir edilen zamiri de sayarsak bu sayı 18 olmaktadır. (Bkz. Suyûti, 1974: IV, 142; Kurtubî, 1964: III, 271)

(الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ)'daki muhtemel zamirlerle bu sayıyı 22'ye kadar çıkararak da vardır (Suyûti, 1974: IV, 142). Aslında bu isimler gerçekleşirken bu ayette olmayan Yüce Allah'ın Basîr (Her şeyi gören), Kâdir (her şeye gücü yeten) vb. isimlerinin de devrede olduğu aşikardır.

VIII. 2. Sekizinci Cümle'nin İ'rab Açısından Tahlili

* (وَ) , [atıf harfi de yeni cümleye başlangıç harfi de denmiştir (Behced, 1993: I, 354), hal vavı da denmiştir, bu durumda arkadan gelen fiil cümlesi nasb mahallinde hal cümlesidir (Sâfi, 1998: III, 23).]

* (لَا يُوَدُّهُ) kendisine ağır gelmez [(لَا): nefiy harfi, (يُوَدُّ): damme ile merfu fiili muzaridir, (هُ): mef'ûlün bih, muttasıl zamir nasb mahallindedir (Behced, 1993: I, 354; Deâs ve diğ., 2004: I, 108. Sâfi, 1998: III, 23).]

* **حَفِظْهُمَا** (حَفِظْهُمَا) o ikisini korumak [fâil, damme ile merfu, muzaf, (هُمَا): muzâfun ileyh, sükun üzere mebni muttasıl zamir cer mahallinde (Behced, 1993: I, 355; Sâfî, 1998: III, 23), cümlelerin hal cümlesi olduğu da söylenmiştir (Sâfî, 1998: III, 24).]

* **وَ هُوَ** ve O [(وَ) : başlama harfi de atif harfi de denmiştir, (هُوَ): mübtedâ, fetha üzere mebni munfasıl zamir ref mahallinde (Behced, 1993: I, 355; Deâs ve diğ., 2004: I, 108; Sâfî, 1998: III, 23)]

* **الْعَلِيُّ** yücedir [haber, damme ile merfudur (Behced, 1993: I, 355; Sâfî, 1998: III, 23). (فَعِيلٌ) veznededir, aslı (عَلِيَ)dür, zira fiili (عَلَا يَعْلُو) şeklinde gelir (Ukberî, t.y.: I, 205).]

* **الْعَظِيمُ** büyüktür [ikinci haber, (الْعَلِيُّ) kelimesinin sıfatı da denmiştir, damme ile merfudur (Behced, 1993: I, 355; Sâfî, III, 23). İsim cümlesi (لَا يُوَدُّهُ) cümlesine matuftur, irabda mahalli yoktur.]

VIII. 3. Sekizinci Cümlelerin Ayet Meallerinin Kavram ve İ'rab Açısından Karşılaştırılması

Bayraktar Bayraklı "Onların korunup desteklenmesi O'na ağır gelmez. Gerçekten yüce ve büyük olan yalnızca O'dur. "

Edip Yüksel "Onları düzen içinde korumak onu yormaz. O Yücedir, Büyüktür. "

Erhan Aktaş "Bunları korumak O'na ağır gelmez. O, Çok Yüce ve Çok Güçlü'dür. "

Süleymaniye Vakfı "Bu ikisini korumak O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür. "

Ali Rıza Safa "Onları koruyup gözetmek, O'na zor gelmez. O, Yücedir; Büyüklüğü Sınırsızdır!"

Mustafa İslamoğlu "üstelik onları görüp gözetmek O'na güç gelmez: zira yüce ve azametli olan yalnızca O'dur. "

Yaşar Nuri Öztürk "Göklerin ve yerin korunması O'na hiç de zor gelmez. Aliy'dir O, yüceliği sınırsızdır; Azim'dir O, büyüklüğü sınırsızdır. "

Ali Bulaç "Onların korunması O'na güç gelmez. O, pek yücedir, pek büyüktür. "

Elmalılı (sadeleştirilmiş) "Her ikisini görüp gözetmek, ona bir ağırlık da vermez. O, çok ulu ve çok büyüktür. "

Muhammed Esed "ve onların korunup desteklenmesi O'na ağır gelmez. Gerçekten yüce ve büyük olan yalnızca O'dur. "

Diyanet İşleri " (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür. "

Elmalılı Hamdi Yazır "Her ikisini görüp gözetmek ona bir ağırlık da vermez. O öyle ulu, öyle büyük azametlidir. "

Süleyman Ateş "Onları koru(yup gözet)mek, kendisine ağır gelmez. O yücedir, büyüktür. "

Gültekin Onan "Onların korunması O'na güç gelmez. O, pek yücedir, pek büyüktür. "

Hasan Basri Çantay "Bunların nıgehbanlığı Ona ağır da gelmez. O, çok yüce, çok büyüktür. "

İbni Kesir "Onları koruyup gözetmek O'na ağırlık vermez. O, öyle ulu, öyle yücedir. "

Şaban Piriş "Onları koruyup gözetmek O'na asla ağır gelmez. O, çok yücedir, çok büyüktür. "

Suat Yıldırım "Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O öyle ulu, öyle büyüktür. "

Ahmed Hulusi "Onları muhafaza etmek O'na ağır gelmez. O Aliy (sınırsız yüce) ve Aziym'dir (sonsuz azamet sahibi). "

Değerlendirme:

(لَا يُوَدُّهُ) kelimesi için 7 meal "O'na ağır gelmez", 2 meal "ona bir ağırlık da vermez", 1 meal "O'na ağırlık vermez", 1 meal "kendisine ağır gelmez" 1 meal "O'na asla ağır gelmez" şeklinde meal vermiştir. 4 meal " O'na güç gelmez", 1 meal " O'na zor gelmez", 1 meal " O'na hiç de zor gelmez", 1 meal de "onu yormaz" ifadesini tercih etmiştir. Sayfa sayısının artık haddi aşmış olacağından çekinmeseydik bunları çizelge halinde göstermek okuyucunun daha az gözünü yorar ve daha sistematik olurdu.

(حَفِظْتُهُمَا) kelimesi için farklı formlarda kullanılsa da 14 mealde "koruma" ya da "korunma" lafzı geçmiştir. Örneğin "Onların korunup desteklenmesi", "Onları düzen içinde korumak", "Bunları korumak", "Onları koruyup gözetmek" gibi. Koruma kelimesinin geçmediği 5 meal vardır. Bunlardan 2 meal "Her ikisini görüp gözetmek", 1 meal "üstelik onları görüp gözetmek", 1 meal "Bunların nıgehbanlığı", 1 meal de "Onları muhafaza etmek" ifadesini tercih etmiştir. Bu cümlelerin hepsi de kavram ve i'rab tahliline göre uygun meallerdir. Sadece 1 mealde parantez açılıp açıklama cümlesi yazılmıştır.

(الْعَلِيِّ) kelimesi için 15 meal "yüce" manasını tercih etmiştir. Bunlardan 2 meal Aliyy olarak orijinali kullandıktan sonra "yüce" manasını yanındaki cümlede diğeri parantez içinde göstermiştir. Kalan 4 mealden 3'ü Aliyy kelimesi için "öyle ulu", 1 meal "çok ulu" mealini vermiştir. Görüldüğü gibi bazı cümlelerde "gerçekten", "zira", "pek", "öyle" ifadeleri ilave edilmiştir.

(الْعَظِيمِ) kelimesi için 15 meal "Büyük" kavramını seçmiştir. Bunlardan 4 meal sadece "Büyüktür" derken bazı mealler bu kavramın yanında ilave olarak "büyük olan yalnızca O'dur", "Büyüklüğü Sınırsızdır", "pek büyüktür", "çok büyüktür", "öyle büyük azametlidir", şeklinde meal vermişlerdir. 1 meal bu "büyük" lafzından önce Azim orijinal kelimesi kullanıp sonra "O, büyüklüğü sınırsızdır" diğeri parantez içinde (sonsuz azamet sahibi) şeklinde açıklama yapmıştır. 3 meal (الْعَظِيمِ) kelimesi için "çok güçlü", "azametli olan yalnızca O'dur", "öyle yüce" kavramlarını tercih etmiştir.

Gerçekten de Yüce Allah, akıllarımızın kavrayamayacağı şekilde **Yüce** ve **Büyük** olduğunu Ayetelkürsî diye anılan bu ayetinde anlatmıştır. Biz ancak O'nun bildirdiği kadarını bilebiliriz. Kuşkusuz 'en güzel isimler' O'na aittir. Böyle Yüce bir Allah'ımız varken, bizim gibi aciz varlıklara değer verip onurlandırmış ve bir de Kitabını göndermişken, O'nun istediklerini yapmamak, O'na haşyet duymamak, O'nu hafife almak akıl alır gibi değildir (Yasdıman, 2015: 767).

SONUÇ

Ayetü'l-Kürsî adıyla meşhur olan Bakara Sûresinin 255. ayetinin kavram ve i'rab tahlilini ele aldığımız çalışmamız bu ayetin önemi ve hakkındaki hadislerin arzedilmesiyle giriş bölümünü oluşturdu. Tek bir ayet olduğu için kapsamında yer alan cümleler sekiz bölüme ayrıldı. Her cümle içinde geçen kavramlar, önce sözlük kaynaklarında tarandı. Sonra her asırdan seçilen örneklerle müfessirlerin o cümleyi nasıl değerlendirdiğine yer verildi. Akabinde de i'rab kaynaklarından dilbilgisi tahliline geçildi.

Arapça öğrenenlerin sayısının giderek arttığı günümüzde Kur'an-ı Kerîm'i anlama çabasına girenlerin internet imkanlarından da artık çok daha fazla yararlandığı bir gerçektir. Kitaptan daha fazla internet yoluyla kendini geliştirenlerin sayısı hiç de az değildir. Kur'ân'ı her yönüyle, kavram ve i'rab açısından da anlamak isteyenler giderek çoğalmaktadır. Fakat ülkemizde i'rab'a yönelik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Halbuki Türkçe konuşanların Kur'an'ı i'rab olmaksızın anlaması neredeyse imkansızdır. Ayrıca internet sayesinde artık halk bu konuda yazılan akademik araştırmaları, tez ve makaleleri de bizzat elde etme yolunu öğrenmeye başlamıştır. Bu çalışmadaki amaçlarımızdan birisi de meal sitelerine giren bir okura ayetin orijinaliyle internet sitelerinde yer alan meallerin kavram ve irab açısından ne kadar örtüştüğü hakkında bir fikir vermektir. Pek çok meal sitesinden acikkuran.com daha az meal sayısına sahip olduğu ve örnek verilmek istendiği için seçilmiştir.

Meâl'in Kur'an'ın bizzat tercümesi olmadığı bir gerçekse de halkın bundan pek haberi yoktur. Dolayısıyla mealleri tercüme sanmakta, farklı meallere gidince de afallamakta, kafası karışmaktadır. Esasen ana manadan bu kadar uzaklaşılması gerektiği herkezin mutlaka kabul ettiği bir gerçekse de bazı meallerle orijinal ayetin birbirinden ne kadar uzak olduğu görülmektedir. Bu durumda buna meal değil kısa tefsir demek gerekir. Yaptığımız çalışmada Ahmet Hulusi'nin bazen mealin olması gereken anlamından uzaklaştığını fark ettik. Mustafa İslamoğlu'nun incelediğimiz ayet boyunca harfî tercümeden ziyade ayetten anlaşılması gerekeni yazdığını, Yaşar Nuri Öztürk'ün parantez kullanmasa da olabilecek tek anlamı değil de sözlük manalarından birkaçını parantez açmadan yan yana kullandığını gördük. Elmalılı Hamdi Yazır meâlinin bugünün gençleri açısından anlaşılmasının zor olduğunu düşündük. Nitekim sadeleştirilmiş halinin de artık kendisi değil de başkası gibi olduğunu fark ettik. Genelde pek çok cümlenin aynı olmasından meal yazarlarının birbirlerinden istifa ettiği neticesine vardık. Ancak bu sitede çoğunluk itibarıyla orijinal anlamın dışına henüz çok taşılmadığı görüşünde olduk.

Bu konu yani i'rab ve kavramla meallerin karşılaştırılması meselesi akademik alanda daha fazla çalışmaya sahne olmalıdır. Zira buna büyük ölçüde ihtiyaç vardır. Kur'an ve hadisleri kavram ve i'rabı ile birlikte çalışmak isteyenler akademik sahada yeterli ve doyurucu kaynak bulamamaktadır. Sure sure özel çalışmalar yapılmalıdır. Bazen farklı eserlerden Arapçasını geliştirmek için vakit harcayanlar Kur'ân-ı anlamadan kendini ahirette bulabilmektedir. Halbuki Kur'an üzerinde çalışmak, özel vakit ve çaba gerektirmektedir. Arapça kaynaklardan i'rab çalışması yapmak İmam Hatip ya da İslami İlimler veya İlahiyat Fakültesi mezunu kardeşlerimiz için zor gelmekte, anlamakta zorlandıkları zaman sıkılıp vazgeçmektedirler. Bu sebeple bu dersi sevdirmemizde, onların da anlayacağı şekilde kolaylaştırmakta akademisyenlerimize çok iş düşmektedir. Bu araştırma bu yönde ufak da olsa bir katkı sunmaya çalışmıştır.

Ayetü'l-Kürsî'nin bu çalışmada bize hissettirdiği; her cümlenin açılımının birbirinden kopmadan bir sonraki cümlenin gerekçesi olmasıdır. Evrenin yaşamasının Hayy ve Kayyûm olan bir varlıkla ancak bugüne gelebileceği çok açıktır ve akıllara adeta kazınmaktadır. Yeryüzünde hala canlıların bulunuyor oluşu, kainatın sistemli bir şekilde milyarlarca yıldır düzenini bozmadan devam etmesi O'nu Yaratanın uyuklama ve uykudan uzak oluşunu gerektirdiği çok barizdir. Göklerin ve yerin mülkünün O'na ait

olması da bunun delilidir. Çünkü tasarruf yetkisi ancak mülkün sahibinde olabilir. Bu durumda şefaate izin verecek olanın da Allah olduğunu ortaya çıkar. Gökler ve yer kime aitse tasarruf yetkisini de kendinde olacak şekilde yarattığından, başkasının O izin vermeden asla yetki sahibi olamayacağı da anlaşılabilir olur. Şefaatte etken olan hususun da Allah'ın o kişinin geçmişini, şimdiki halini neyi neden yaptığını bilmesinin, şefaati hak edip etmediğinde büyük rol oynadığını zihinlere nakşeder. Onun dışındakilerin böyle bir bilgileri yoktur. Kürsüsü başımızı döndürecek ve kavrayamayacağımız şekilde tüm kainatı kapsamaktadır. Bilgi denen kıymetli şeyden ancak O'nun dilediği miktarını elde edeceğimizi bilmek ne kadar aciz olduğumuzun da göstergesidir. Bütün bu birbirine bağlı, iç içe geçmiş sistem ve düzen ise ilk cümleyi yani tevhidi ispat eder: O Allah ki İlah namına ondan başkası yoktur.

Belki bir tez niteliğinde çalışılabilecek olan konumuz makale olarak işlenmiş yine de umduğumuzdan fazla sayfa sayısına ulaşmıştır. Ancak başlıkta bildirilen içeriği sağlamak için gerekli olan literatürden vazgeçmek mümkün olamamıştır.

KAYNAKÇA

Ahfeş el-Evsat, Ebu'l-Hasen Sa'id b. Mes'ade, (ö. 215/930), (1990). *Meâni'l-Kur'an* (I-II), (Thk. Hüdâ Mahmûd Kurâ'a), Mektebetu'l-Hâncî, Kahire.

Aliyeva, Röya, (2016). Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi ve Meal Tarihi, *İlahiyat Fak. İlmî Mecmuası*, Bakü Devlet Üniversitesi.

Behced, Sâlih Abdülvâhid, (1993). *el-İ'râbü'l-Mufassal li Kitâbillâhi'l-Murettel*, (I-XII), Dâru'l-Fikr, Amman.

Birişik, Abdulhamit (2000). *İ'râbü'l-Kur'ân*, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.

Celaleyn; Celâluddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî (ö.864/1459) ve Celâluddîn Abdurrahman b. Ebubekir es-Suyûtî (ö.911/1505), (t.y.). *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadis, Kahire.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd, (ö.393/1001), (1987). *es-Sihâh Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (Thk.: Ahmed Abdülgafûr Attâr), Beyrut.

Çetin, Mustafa, (1991). *Ayetü'l-Kürsî*, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.

Deâs, Ahmed Ubeyd - Humejdân - İsmâil Mahmûd el-Kâsım, (1425/2004). *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Münir ve Dâru'l-Fârisî, Dimaşk.

Demirtürk, Muhammed Fatih, (2018). *Fetih Suresi Bağlamında Arap Dilindeki Mansubatın incelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Derviş, Muhyiddin Mustafa b. Ahmed, (1415/1995). *İ'râbü'l-Kur'an ve Beyânühu*, Dâru'l-Yemâme-Dâru İbn Kesîr, Beyrut (I-X), Beyrut.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, (ö.745/1344), (1420/2000). *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, (Thk. Sıtkı Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Ebu's-Suûd, Muhammed Ebussuud el-İmâdî (ö. 982/1574), (t.y). *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut.

Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, (ö.370/980), (2001). *Tehzîbu'l-Luğa*, (2001): (I-VIII), Beyrut.

Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, (ö. 817/1415), (2005). *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut.

Halebî (ö. 756/1338), Semîn Ahmed b. Yusuf Şihâbuddîn, *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz* (Thk. Muhammed Bâsil Uyûnus-Sevd), (I-IV), Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 1996.

Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, (ö.170/786), (t.y). *Kitâbu'l-Ayn*, (I-VIII), (Thk.; Mehdî el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmirânî), Dâru'l-Mektebeti'l-Hilâl (Beyrut).

Harrât, Ahmed b. Muhammed, (2005). *el-Müctebâ min Müşkili İ'râbi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mecmaü'l-Melik Fahd li't-Tibaati'l-Mushafi's-Şerîf (I-IV), Medine.

<https://acikkuran.com> (erişim tarihi 17.05.2020)

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib el-Endelüsî, (ö. 541/1147), (1422/2001). *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, (Thk. Abdüsselâm Abdüş-Şâfiî Muhammed, (I-VI), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut.

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, (ö.321/921), (1987). *Cemheretü'l-Luga*, (Thk. Remzi Münir Ba'lebekî), (I-III), Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1.Baskı, Beyrut.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, (ö.395/1004), (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, (Thk.: Abdüsselam Muhammed Hârûn), (I-VI), Dâru'l-Fikr, Beyrut.

İbn Manzûr, el-İfrîkî, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, (ö.711/1311), (1414/1993). *Lisânü'l-Arab*, (I-XV), Beyrut.

İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Alî b. İsmâîl ed-Darîr el-Mürsî, (ö. 458/1066), (2000). *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zâm*, (I- XI), (Thk. Abdülmecid Hindâvî), Beyrut.

İbrâhîm Mustafa, Ahmed ez-Ziyâd, Hâmit Abdülkadir, Muhammed en-Neccâr, (t.y). *el-Mu'cemu'l-Vasiyt*, (Thk.; Mecmeu'l-Lugati'l-Arabiyye), Kahire.

Karaman, Hayrettin- Çağrıçı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kafi - Gümüş, Sadrettin. (t.y). *Kur'an Yolu Tefsiri*, (I-V), : DİB Yayınları, Ankara.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, (ö.671/1273), (1964). *el-Camiu' li Ahkami'l-Kur'an*, (Thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Etfeyyîş), (I-XX), Kahire.

Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed, (ö.333/944), (2005). *Tefsîru'l-Mâturidî, Te'vîlât-u Ehl-i's-Sünne*, (Thk. Mecdi Baslum) (I-X), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.

Mevdûdî, Ebu'l-Al'â, (2005). *Tefhîmu'l-Kur'ân* (terc. Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları), İstanbul.

Nahhâs, Ebu Ca'fer Ahmed bin Muhammed bin İsmâîl, (ö. 338/950), (1421/2000). *İ'râbu'l-Kur'ân*, (Thk. Abdülmümin Halil İbrahim), y.y..

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, (ö. 710/1310), (1998). *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* (Thk. Yusuf Ali Bedîvî), (I-III), Beyrut.

Öztürk, Mustafa, (2011). II. Meşrutiyetten Günümüze Kur'an Mealleri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, IX, sy. 18, (139-189).

Râgıb el-İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed, (ö. 502/1108), (1412/1992). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Safvan Adnan ed-Dâvudî), Beyrut.

Râzî, Fahreddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Hasen b. el-Huseyn, (ö. 606/1209), (1420/2000). *Mefâtîhu'l-Ğayb-Tefsîru'l-Kebîr*, (I-XXXII), Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, (3.baskı), Beyrut.

Râzî, Zeynüddîn Muhammed b. Ebîbekr b. Abdilkâdir, (ö. 666/1268), (t.y). *Muhtâru's-Sihâh*, (Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed), Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.

Sâbûnî, Muhammed Ali, (1997). *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire.

Sâfî, Mahmûd, (ö. 1376/1957), (1418/1998). *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfuhu*, Müessesetü'l-Eymân, (I-XXXI), Beyrût.

Suyûtî (1974). Celaluddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr (ö. 911/1505), *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an* (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim) (Nşr. el-Hey'etü'l-Misriyye) (I-IV), y.y.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerîr b. Yezîd, (ö. 310/922), (2000). *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, Kahire.

Topaloğlu, Bekir, (1997). Hayy md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul.

- (2002). Kayyûm md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara.

Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullâh b. el-Huseyn, (ö.616/1219), (t.y). *et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'ân*, (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Neşr: İsa el-Bâbi el-Halebî (I-II), y.y.

Yasdıman, Necla Demirdöven (2015). el-Cevherî'nin es-Sihâh: *Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye'siyle İbn Fâris'in Mu'cemu Mekâyîsi'l-Lüga'sında 'Erâde' "أَرَادَ" ve 'Şâe' "شَاءَ" Fiillerinin Karşılaştırılması Anlamları*, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 39, 82-88.

-----, (2015). *Kur'an Tahlili*, Birleşik Matbaa, 3. Baskı, ss. 1-879, İzmir.

Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtaza, (ö.1205/1790), (t.y). *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye (Kuveyt),

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî el-Bağdâdî, (ö.311/923), (1408/1988). *Me'âni'l-Kur'ân' ve İ'râbüh*, (I-V), Âlemü'l-kütüb, Beyrut.

Zemahşerî, Carullah Mahmut b. Ömer, (ö. 538/1144), (1987). *el-Keşşaf An Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavil Fi Vucuhi't-Tenzil* (I-IV), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.